

מאמר מקורי

”דמיו זועקים כל העת מן האדמה”:

משפט, עיתונות וזיכרון בפרשת רצח הנער דני כץ

רוית טוב-לי ואורן מאיירס*

תקציר

מחקר זה מעוגן בתפיסה המבקשת לבחון את התקשורת והמשפט כמערכות פרשניות ומעניקות משמעות, הפועלות בהקשרים תרבותיים. המחקר מיישם תפיסה זאת באמצעות בחינת האופנים שבאמצעותם שתי המערכות – המשפט והעיתונות – הבנו ומסגרו את זיכרון פרשת רצח הנער דני כץ ז"ל. ניתוח זה מאפשר לעמוד על מאפייני הפעולה של כל אחת מן המערכות כסוכנות של זיכרון קולקטיבי, על האופן שבו שתיהן מעצבות את זיכרון העבר, ועל הדרך שבה מיוצגים פסקי הדין בעיתונות, ומנגד, האופן שבו מיוצגת העיתונות בפסקי הדין.

הביקורת השכיחה כנגד הסיקור התקשורתי של מערכת המשפט, היא שהעיתונאים מפנימים את ערכי המערכת, ובכך נעשים חלק מתרבות השיח המשפטי. ממצאי המחקר מלמדים על מצב הפוך: לא רק שמרבית הקולות בעיתונות לא אימצו את קולה של מערכת המשפט, אלא שהללו תקפו את המערכת, עד כדי "שפיטה מזכה" של המורשעים. בכך תרמו העיתונאים להתנגדות ל"ריטואלים המתקנים" שהציעה המערכת המשפטית לשיכוך המתח ואי הבהירות סביב הפרשה. לטענתנו, ביקורת עיתונאית זאת התאפשרה במידה רבה משום שבמהלך השנים נשמעו קולות מאתגרים, שטענו לחפות המורשעים, בתוך מערכת המשפט עצמה. וכך, בדומה למה שעולה ממחקר היחסים שבין העיתונות לממסד הפוליטי, קיים קשר הדוק וישר בין חשיפה של אי הסכמות פנים מערכתיות לבין נכונות העיתונות למתוח ביקורת על המערכת.

* עו"ד רוית טוב-לי (ravit@tovly.co.il) היא מוסמכת החוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. ד"ר אורן מאיירס (omeyers@com.haifa.ac.il) הוא מרצה בכיר בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. אנו מבקשים להודות לשני המבקרים שתורמו הערות ואבחנות מועילות שסייעו בכתיבת המאמר.

מבוא

במחקר זה נבחנת מערכת היחסים שבין משפט לתקשורת, בהקשר של עיצוב זיכרון קולקטיבי, באמצעות מקרה בוחן: פרשת רצח הנער דני כץ ז"ל. המחקר מעוגן בתפיסה המבקשת לחקור את התקשורת והמשפט כמערכות פרשניות ומעניקות משמעות, הפועלות בהתייחס להקשרים תרבותיים. ההנחה היא כי תהליכי תקשורת אינם משקפים רק זרימה של מידע מכלי התקשורת אל צרכני התקשורת, כי הם תהליכים דינמיים ורב כיווניים (Carey, 1988). במסגרת תהליכים אלה, קהילות שונות משתמשות בתוצרי התקשורת כדי לשאת ולתת על תפיסותיהן המשותפות, על ערכיהן ועל דפוסי מחשבתן. על פי תפיסה זאת, עיתונאים אינם יכולים להיות ניטרלים בעבודתם משום שהם משמשים מעין 'שלוחות' של החברה והתרבות שבהן הם פועלים. עבודתם העיתונאית מפרשת את האירועים המסוקרים בתוך הקשר של תבניות עומק תרבותיות ובהסתמך על סיפורי על ועל סמלים משותפים לחברה (Schudson, 1997a). בהמשך לכך, המחקר נשען על ההנחה המשלימה כי גם מערכת המשפט משקפת משא ומתן פרשני (מאוטר, 1998).

בתוך ההקשר התרבותי הרחב, מבקש המחקר להתמקד בתפקיד הפרשני של התקשורת והמשפט בעיצוב זיכרון קולקטיבי. הוא עושה זאת באמצעות בחינת האופנים שבאמצעותם שתי המערכות הבנו ומסגרו את זיכרון פרשת רצח הנער דני כץ. ניתוח זה מאפשר לעמוד על מאפייני הפעולה של כל אחת מן המערכות כסוכנת של זיכרון קולקטיבי, על האופן שבו שתי המערכות מעצבות את זיכרון העבר ועל הדרך שבה מיוצגים פסקי הדין בעיתונות, ומנגד, כיצד מיוצגת העיתונות בפסקי הדין. בהקשר זה, וכהקדמה לדיון המרכזי במאמר שעיקרו ניתוח טקסטואלי של טקסטים עיתונאיים ומשפטיים, מעניין לציין את תוצאותיו של סקר מקדים שערכנו באפריל 2011. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים, שהיו מדגם ארצי מייצג של האוכלוסייה הבוגרת ביישובים היהודיים במדינת ישראל. הנסקרים נשאלו: "בשנת 1985 הרשיע בית המשפט המחוזי בחיפה חמישה נאשמים בחטיפת הנער דני כץ וברציחתו. בשנת 1999 הוחלט לערוך לחמישה משפט חוזר. למיטב זיכרונוך, מה עלה בגורלם של חמשת המורשעים?" 63.7 אחוז מהמשיבים ענו שאינם יודעים או שאינם זוכרים. בין המשיבים שטענו כי הם זוכרים מה עלה בגורל הנאשמים, 58.7 אחוז זכרו כי הנאשמים הורשעו ונותרו בכלא ואילו 41.3 אחוז מהמשיבים "זכרו" (בטעות) כי המורשעים זוכו מאשמה או הורשעו וזכו בחנינה.¹ במוקד המחקר עמד ניתוח הייצוגים העיתונאיים והמשפטיים של הפרשה ולא האופן שבו זוכרים את הפרשה יחידים (Olick, 1999). עדיין, ממצאי הסקר מצביעים על כך שגם יותר משלושים

שנה לאחר רצח דני כץ, סיפור הזיכרון של הפרשה "פתוח" עדיין לפרשנות ושנוי במחלוקת במידה רבה. כאמור, הדיון בעיצוב סיפורי הזיכרון המתחרים בפרשה עומד במוקד המחקר.

פרשת רצח דני כץ

הרקע העובדתי המתואר להלן מתבסס על עובדות שלא היו שנויות במחלוקת בהכרעות המשפטיות שניתנו בפרשה: ב-8 בדצמבר 1983 אחר הצהריים יצא הנער דני כץ מביתו שבשכונת דניה בחיפה להיפגש עם חבר, ועקבותיו נעלמו. ב-11 בדצמבר נמצאה גופתו במערה סמוכה למושב יעד כאשר היא עירומה ועליה סימני אלימות קשה ואונס. בסמוך לפתח המערה נמצאה ערמת זבל, ובה נתגלתה מעטפה שעליה שמו של סמיר גנאמה, תושב סכנין, אשר עבד בסניף השופרסל בשכונת דניה. גנאמה נעצר והפנה את המשטרה לארבעה מחבריו, מהם שלושה עובדי סניף השופרסל בדניה והרביעי שעבד כשומר באתר בנייה (אחמד קוזלי, פתחי גנאמה, עלי גנאים ועאטף סביחי). החמישה הכחישו כל קשר למעשה ושוחררו. במאסר 1984 נעצרו החמישה בשנית, הודו כאיש אחד במעורבות בחטיפה וברצח, ואף שחזרו את הרצח. בשנת 1985 הורשעו החמישה בידי בית המשפט המחוזי בחיפה בקשירת קשר לביצוע פשע, חטיפה ורצח, ונידונו למאסר עולם בתוספת 27 שנות מאסר. הרשעתם התבססה על שלושה נדבכים: דחיית טענת האליבי, הודאותיהם ברצח בהזדמנויות שונות במהלך החקירה, וחזוקים חיצוניים להודאות.

בסמוך להרשעה נטל על עצמו עו"ד אביגדור פלדמן את ייצוג המורשעים, וטען בעיקר נגד קבילות ההודאות. ב-1985 הגיש בשם המורשעים ערעור לבית המשפט העליון, שנדחה בשנת 1991. באותה שנה הגיש בקשה לדיון נוסף בערעור לבית המשפט העליון, שנדחתה אף היא בידי נשיא בית המשפט העליון דאז, מאיר שמגר. ב-1992 פנה פלדמן לשר המשפטים דאז, דוד ליבאי, במכתב ובו שטח את השגותיו על הפגמים שנפלו בהרשעה. שר המשפטים מינה את עו"ד יהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, לחקור את הטענות. דו"ח קרפ הוגש לשר ב-1995, והמליץ על עריכת משפט חוזר בהתבסס על אינדיקציות שונות לחפות המורשעים, ועל כשל ניכר בייצוגם המשפטי במשפט המקורי. ב-1999 הורה נשיא בית המשפט העליון דאז, אהרון ברק, על עריכת משפט חוזר. כאן המקום להדגיש כי משפטים חוזרים נדירים במערכת המשפט הישראלית: מהקמת המדינה התקבלו בישראל 23 בקשות לעריכת משפט חוזר בלבד. ב-11 מקרים ביטלה הפרקליטות את האישומים והנאשמים זוכו אוטומטית, כך שבפועל נוהלו בישראל משפטים חוזרים מעטים, ורק 14 מורשעים זוכו לאחר הרשעתם.² במהלך המשפט החוזר שוחררו שלושה מן המורשעים למעצר בתנאים מגבילים (ואילו קוזלי וסביחי, שהורשעו גם ברצח דפנה כרמון, המשיכו לרצות את עונשם בכלא). ב-2002 הרשיע בית המשפט המחוזי בתל אביב

שנית את החמישה בחטיפת הנער דני כץ וברציחתו. ב-2005 דחה בית המשפט העליון את ערעורם של הנאשמים. נכון ליום זה, מוסיפים חמשת המורשעים לרצות את עונשם.

משפט, עיתונות וזיכרון

ראשית מחקר הזיכרון הקולקטיבי מזוהה עם עבודתו של הסוציולוג הצרפתי מוריס הלבוקס, אשר טען כי זיכרון המשותף של קבוצות מתווך ומובנה בידי הקהילה, ומתקיים בתוך מסגרת חברתית (Halbwachs, [1951] 1992). מאחר שקבוצות פוליטיות וחברתיות מתחרות ביניהן על פרשנות העבר, תוך עיגונו בצורכי ההווה, הזיכרון הקולקטיבי הינו לעולם תהליכי, בלתי צפוי, משתנה ודינמי (Zelizer, 1995). בר-און (2001) מספק הגדרה מועילה לדיון בזיכרון הקולקטיבי, כאשר הוא מתייחס לשני מרכיביו המשלימים: המרכיב המופשט של הזיכרון הקולקטיבי – כלומר הנתונים, הדימויים והתפיסות בנוגע לעבר, המצויים בקרב יחידים בחברה – והמרכיב הממשי המשלים, אשר בו עוסק רוב המחקר על זיכרון קולקטיבי. כלומר, ניסיונה של החברה לקבע את זיכרונה במרחב ובזמן באמצעות אנדרטאות, ימי זיכרון, ספרים ועוד. בעבר, נהוג היה להניח כי הזיכרון הקולקטיבי מעוצב בעיקר על ידי היסטוריונים, שכן אלה נהנים מנגישות לאמצעי המחקר ולמקורות המידע. ואולם, בעשורים האחרונים תופסים את מקומם של ההיסטוריונים אמצעי התקשורת (Edy, 1999), אשר משתמשים בזיכרון הקולקטיבי לצורכיהם, בין היתר כדי לכונן את סמכותם המקצועית והחברתית של המדווחים (Meyers, 2007).

המודל המרכזי שעליו נסמך המחקר הוא מודל זליזר לבחינת ייצוג העבר בטקסטים תרבותיים (Zelizer, 1997). על פי מודל זה, נקודת המוצא המחקרית לבחינת ייצוג מאורעות העבר חייבת להיות האירוע עצמו. במקרה דנן, האירוע עצמו הינו רצח הנער דני כץ. יתר על כן, קיימת חשיבות מכרעת לאבחנה בין "האירוע-כפי-שקרה" לבין "האירוע-כפי-שסופר". פרט למעורבים ישירים, איש לא נכח באירוע עצמו ("כפי-שקרה") ולא חווה אותו. אשר על כן, לחוקרי זיכרון קולקטיבי ולחוקרי תרבות באופן כללי, המבקשים להתחקות אחר אירוע מסוים, לא נותר אלא לבחון את האירוע כפי שסופר באמצעות סוכני זיכרון שונים.

בהקשר להבניית זיכרון רצח דני כץ, סוכן הזיכרון הבכיר ביותר, הזוכה לגיטימציה התרבותית הרבה ביותר, הינו בית המשפט. למוסד זה מוקנית הנגישות הגדולה ביותר לחומר הראיות, והסמכות לקבוע "מה קרה באמת". באופן מסורתי, מקובל להגדיר את המשפט כמערכת של כללים ונורמות (Dworkin, 1977), או לחלופין להגדירו באמצעות הפונקציות שהוא ממלא, שעיקרן הכוונת

התנהגות, פתרון סכסוכים, מתן כלים להתקשרות בין פרטים ועוד (ברק, 1992). במקביל, בעשורים האחרונים גוברת ההכרה בכך שהמשפט איננו אובייקט נפרד ומנותק המנוהל באמצעות פרוצדורות פורמליסטיות, אלא גם תוצר של הבניה תרבותית (מאוטר, 1994). כיצד אפוא תתבצע הכרעה שיפוטית? בצד ביסוס משפטי בדין הרלוונטי, לשיטתו של מאוטר: "המשפטן ממוקם בתוך מערכת תרבותית עשירה, המורכבת משורה של אופקים, שכל אחד מהם מאפשר הארה של משמעות אחרת של המקרה שהמשפטן דן בו, ובאמצעות כולם או חלקם המשפטן קובע את המשמעות על פיה הוא מכריע במקרה" (הני"ל, 1998, עמ' 585).

בתוך ההקשר הרחב של מחקר משפט כתרבות נערך הדיון הספציפי על תפקידה של מערכת המשפט בעיצוב זיכרון קולקטיבי (כהן, 2008). קמיר (2002) גרסה כי פסק דין לטובת צד אחד במשפט, כמוהו כהכרה מחייבת בגרסת הזיכרון שלו (גם אם פסקי דין יכולים לשקף מחלוקות בין דעות רוב למיעוט). שקד (2000) טענה, בהסתמך על המושג שטבע פייר נורה (1993), כי פסקי דין יכולים לשמש "מחזות זיכרון". בהקשר זה, בילסקי וגור-אריה הבהירו את הדואליות הטמונה בתפקודו של פסק דין כמחוז זיכרון. מחד גיסא, פסק הדין מספר סיפור היסטורי; מאידך גיסא, פסק הדין כשלעצמו משמש מסמך היסטורי, המשקף את הזיכרון הקולקטיבי בזמן נתון: "בית המשפט, בספרו סיפור היסטורי, מספר על כן גם את סיפור זכרוננו הקולקטיבי של אותו סיפור, בשמשו פה ממוסד ל'קהילתו המדומיינת'" (בילסקי וגור-אריה, 2009, עמ' 24).

עיתונות וזיכרון

מקובל לטעון כי העיתונאים כותבים את "הטיוטה הראשונה של ההיסטוריה", אף שהעיתונאים עצמם עשויים לעתים להסתייג מהבלטת תרומתם להבנת העבר (Zelizer, 2008, p. 81). יותר מכל סוגה עיתונאית אחרת, לסיקור החדשותי יש חשיבות מכרעת בכינון זיכרון קולקטיבי, משום שהחדשות ייחודיות ביכולתן להגיע לקהילות עצומות בו-זמנית, וקשה באופן יחסי להימנע מן החשיפה אליהן. יתר על כן, הסגנון התיעודי של עבודת הדיווח החדשותי מקנה לה סמכות מיוחדת לסיפור סיפור העבר, השאובה מן ההנחה שמה שמוצג התרחש באמת (Edy, 1999). מהן, אפוא, הפרקטיקות שבאמצעותן משתמשים עיתונאים בעבר? לנג ולנג (Lang & Lang, 1989) הצביעו על ארבעה אופנים שבהם מנכחים העיתונאים את העבר בעבודתם: תחימת הזמן הכרונולוגי, מתן קנה מידה להשוואה, יצירת אנלוגיות והפקת לקחים לעתיד. נייגר, מאירס וזנדברג (Neiger, Zandberg & Meyers, 2014) הציעו לקטלג את השימוש בעבר בסיקור החדשותי על פי היחסים או שווי המשקל שבין ההתייחסויות לעבר

ולהווה בסיקור. בממד הראשון, העבר יכול לשמש "תכנית לימודים" הנדרשת מצרכן התקשורת. כתבות חדשותיות מתבססות תמיד על מאגר ידע משוער של צרכני החדשות, הדרוש להם לצורך עיבוד החדשות העכשוויות. בממד השני, העבר יכול לשמש קנה מידה מפורש לאירועי ההווה או נקודת התייחסות. בממד השלישי והגלוי ביותר, העבר עומד לעתים במוקד הסיקור, כמו למשל במקרה של עיתונות הנצחתית, המציינת ימי שנה.

נוסף על כך מצביע המחקר על האופן שבו משרת העיסוק בעבר את העיתונאים עצמם: עיתונאים מבנים את הזיכרון הקולקטיבי באופנים המנציחים את תפקידם כמספרי סיפורים ברי סמכא על מאורעות ציבוריים (Zelizer, 1992). כך, לדוגמה, שדסון (Schudson, 1992) טען כי דיווחים על פרשת ווטרגייט ואזכורים תקשורתיים שלה הוסיפו להופיע בתקשורת החדשותית האמריקנית שנים לאחר סיומה, כאמצעי להענקת לגיטימציה לעיתונאים כמספרי סיפורים, כמו גם כאמצעי לתיאור וניתוח פרשיות מאוחרות יותר.

סיקור משפטים פופולריים בעיתונות

אמצעי התקשורת גילו ומגלים עניין רב במשפטים פליליים. מעשי רצח ניצבים בראש מקרי הפשע שזכו לעניין התקשורת (Carter, 1998). באופן מסורתי, דפוסי סיקור המשפטים הפליליים נמנים עם אחת משתי מסגרות התייחסות בדיווח העיתונאי: מסגרת ה"שליטה בפשע", המתמקדת בהצלחתן של המשטרה ומערכת המשפט במיגור פשעים, בהבאת האשמים לדין ובהשבת הסדר על כנו; ומסגרת ה"הליך הנאות", המתמקדת בזכויות היסוד של הנאשם (ובעיקר בחזקת החפות) ובפרוצדורות שבאמצעותן בית המשפט "עושה צדק" (Haltom, 1998).

ברומט טען (Brummett, 1990) כי משפט פופולרי, קרי משפט בעל ערך חדשותי שהתקשורת מגלה בו עניין, משקף היבטים אידאולוגיים הבאים לידי ביטוי בשפה ובסמלים של השיח המשפטי, כמו גם באופנים שבאמצעותם סמלים אלה מתווכים לציבור על ידי כלי התקשורת. בהמשך לכך הצביע גריר (Greer, 2010) על האופנים השונים שבהם גישות אידאולוגיות ומחקריות מסבירות את החשיבות החברתית של הסיקור החדשותי של פשעים ומשפטים פליליים. לדוגמה, גישה דורקהיימית מדגישה את האופן שבו סיקור תחומים אלה מחזק לכידות חברתית ומציב גבולות נורמטיביים, בעוד גישה ביקורתית מדגישה את תפקידו של סיקור הפלילים והמשפט באישוש האחיזה ההגמונית של האליטות. כתוצאה מאילוצים כלכליים וממוסכמות מקצועיות, הפורמט העיתונאי מכתוב על פי רוב חלוקה של מידע למקטעים קצרים ונוחים לעיבוד. וכך העיתונות יוצקת את תכניה לתבניות נרטיביות

ונדרשת ליצור סיפור מעניין מבחינה דרמטית שנחתם במהירות (Bird & Dardenne, 2008). המשפט הפלילי מתאים לתבנית זו מכיוון שהוא מסתיים תמיד בזיכוי או בהרשעה, קרי: סיום דרמטי וחד משמעי. בדומה לנעשה בתחומי סיקור אחרים, הכיסוי העיתונאי של משפטים מבליט, אך גם מבנה, את הערך החדשותי של מרכיבים רלוונטיים בסיפור (Meyers & Rozen, 2013). היקף ואיכות הכיסוי שלו יזכו נפגעי פשעים הקשורים באופן ישיר במיקומם ב"מדרג" הקורבנות התקשורתית: מן העבר האחד ניצב ה"נפגע האידאלי", הנהנה מלגיטימציה ומוצג כפגיע, תמים וראוי לחמלה, ומן העבר השני ניצבים נפגעים לא אידאליים ועל כן מושתקים – למשל צעירים מכורים לאלכוהול – שאינם מעוררים אמפטיה בקרב שופטים ועיתונאים (פלג, תשע"ד, עמ' 196).

ההתמקדות העיתונאית בתוצאה הסופית של המשפט אינה משקפת את המציאות המשפטית המתמשכת והמורכבת. בהקשר זה טענו נובלס ושיף (Nobles & Schiff, 2004) כי ייצוג משפטים פליליים בתקשורת הינו, על פי רוב, מעוות ומשובש (miscarriaged). כדי שידע על אודות תחום חברתי מורכב יתווד לקהל של הדיוטות, תוכנו חייב להיות מפושט, פחות טכני, ועליו להסתמך על הידע הקודם של הנמענים. אלא שבהקשר הסיקור המשפטי גם הידע המוקדם של הציבור מקורו לרוב באמצעי התקשורת. וכך, כלל הידע המשפטי של הציבור נשען על נדבכים מפושטים, הנשענים על נדבכים מפושטים קודמים. נובלס ושיף סברו כי חטאם של אמצעי התקשורת איננו אופי הסיקור, אשר הוא כאמור בלתי נמנע במידה רבה, אלא בהצגת הסיקור כשיקוף אותנטי של המציאות המשפטית. מעבר לכך, על פי ברומט המציאות המסחרית התחרותית שבתוכה פועלים מרבית כלי התקשורת תורמת להחרפת נטיות אלה עד אשר המשפט, וגרוע מכך, הצדק עצמו, הופכים לסחורה (Brummett, 1990).

בהקשר הישראלי, מחקר שבחן את דפוסי הסיקור של בג"צ בעיתונות המודפסת בין השנים 1970-2000, מצא נטייה גוברת לסיקור הבג"צ ותמיכה רחבה בפעולתו ובפסיקותיו, המחזקת את דימויה של העיתונות כמבקרת סמכותית של מוסדות השלטון (בוגוש והולצמן-גזית, 2009). מחקר נוסף בחן את ממדי אימוץ "היגיון התקשורת" ואת דפוסיו בקרב קהילת המשפט בישראל (פלג, 2012). על פי המחקר, כשם שנבחרו ציבור למדו להבין את אילוציהם של העיתונאים ולנצלם לקידום האינטרסים שלהם בזירה הפוליטית, גם עורכי הדין בישראל הבינו שהצלחה במאבק המשפטי מחייבת גם פעילות מושכלת בזירה התקשורתית. יתר על כן, במחקר נמצא כי התובעים הוותיקים שפלג ראינה שללו את האפשרות שהתקשורת משפיעה על קביעת האשמה או החפות בהכרעות הדין. לעומתם, תובעים וסנגורים ותיקים פחות סברו כי השפעת התקשורת ניכרת במיוחד בשלב גזירת העונש. כמו כן, כל

המרוויינים הצביעו על השפעת הסיקור העיתונאי על סגנון הכתיבה של פסקי הדין וההחלטות השיפוטיות.

מערך המחקר

פרשת דני כץ, המשתרעת על פני 27 שנה של עיסוק משפטי ועיתונאי, מאפשרת בחינה של תפקודם של העיתונות והמשפט כפרשנים ומעניקי משמעות בשתי רמות: ברמת הניתוח הראשונה, הפרשה מאפשרת בחינה של תהליכי הפרשנות של אירוע עבר, שמשמעותו נקבעת על פי סוכן זיכרון מיוחס (מערכת המשפט) לצד סוכני זיכרון "משניים" (בעיקר העיתונות, אך גם משפחת כץ, המורשעים ועוד). ברמת הניתוח השנייה, בחינת הפרשה מקדמת את הדיון במערכת היחסים המורכבת וההדדית שבין תקשורת למשפט.

המאמר מתבסס על ניתוח איכותני-פרשני של שני סוגי טקסטים: פסיקותיהן של כל הערכאות שדנו בפרשת דני כץ, בשנים 1985-2010, והסיקור בעיתונות הכתובה.³ אוכלוסיית המחקר העיתונאית כללה את כל הכתבות והידיעות העוסקות בפרשה, שהתפרסמו ב**ידיעות אחרונות** ו**הארץ**, החל ביום חטיפתו של כץ (8.12.2003) ועד להחלטת בית המשפט לאפשר דיון נוסף בבקשת שחרורם של המורשעים, לאחר שבקשתם נדחתה בידי ועדת השחרורים (21.11.2008). אופרציונלית, הוגדרו הטקסטים באוכלוסיית המחקר ככאלה הכוללים את השם "דני כץ" בכותרתם, או בכותרת המשנה. נבדקו טקסטים מכל הסוגים (כתבות חדשותיות, כתבות מגזין, טורי דעה) ומכל חלקי העיתון.

תחילה לוקטו פריטים רבים ככל האפשר העונים להגדרה האופרציונלית, בהתבסס על הארכיונים הממוחשבים של **ידיעות אחרונות** ו**הארץ**, ועל הארכיון הממוחשב והכרטיסיות הידניות של ספריית בית אריאלה. בסיכומו של דבר כללה הרשימה 177 פריטים, מתוכם 80 מה**ארץ** ו-97 מ**ידיעות אחרונות**. כל הפריטים ברשימה נבדקו ונותחו, למעט מספר לא רב של פריטים שלא הצלחנו לאתר. נוסף על כך, חלק מהפריטים שנותחו הובילו לאיתורם ולניתוחם של פריטים נוספים, מאחר שמסגרת נפרדת ("בוקסה") המופיעה בצד ידיעה, אשר נכתבה בידי כתבים אחרים, נחשבת יחידת ניתוח נפרדת. בסופו של דבר ניתחנו מאתיים פריטים, מתוכם 96 מה**ארץ** ו-104 מ**ידיעות אחרונות**. כל פסקי הדין וכל כתבות העיתונות העוסקים בנושא אשר עלה בידנו לאתר – נכללו במסגרת הניתוח. למדגם נוספו גם ארבעה מאמרי דעה פרי עטו של העיתונאי יוסף (טומי) לפיד, שפורסמו ב**מעריב**, אשר אותרו באופן ידני, לפי תאריכי מפתח בפרשה.

שאלות המחקר האופרטיביות מיפו וניתחו את הטקסטים המשפטיים והעיתונאיים בשאלות

היסוד הבאות:

- מיהם סוכני הזיכרון המעורבים בעיצוב זיכרון הפרשה? כיצד הם מקדמים את גרסת הזיכרון העדיפה עליהם, והאם קיימת היררכיה ביניהם?

- מהו הסיפור שמקדמים סוכני הזיכרון השונים על הרצח? מהו הסיפור הגדול יותר שמספרת כל גרסת זיכרון על החברה הישראלית?

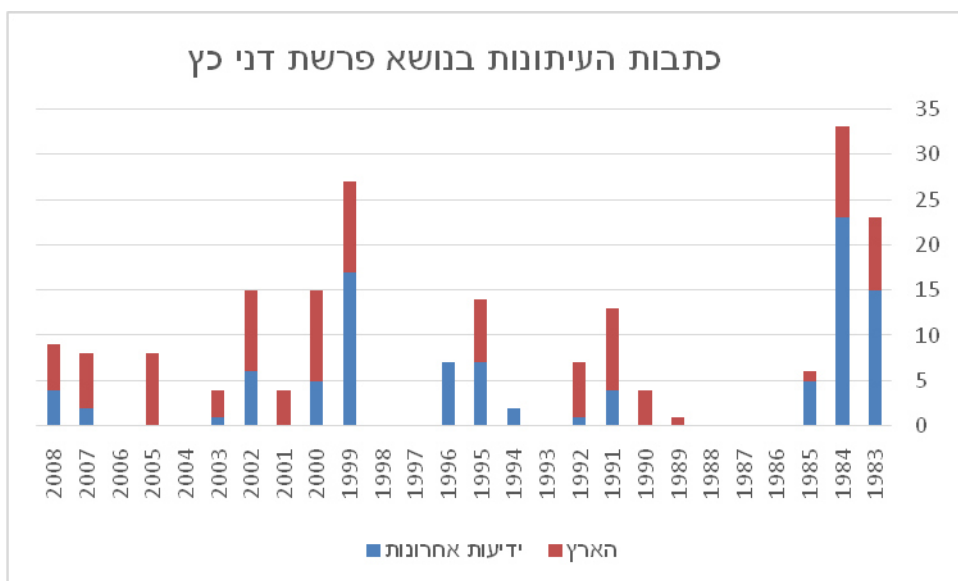
- באילו נקודות זמן גובר העיסוק בפרשה, ומהן הסיבות לכך? מהן הדינמיקות שבאמצעותן נשמר הסיפור "פתוח"? באילו מקרים מערכת המשפט ומערכת התקשורת מתייחסות לפרשה כאשר הן עוסקות בעניינים אחרים ומה משמעותן שלבחירות אלה?

- כיצד מיוצגים פסקי הדין בתקשורת, וכיצד מיוצגת התקשורת בפסקי הדין?

כתבות העיתונות ופסקי הדין נותחו בסדר כרונולוגי ובאופן אינטגרטיבי. כלומר, הניתוח לא בחן את הממצאים על פי סוגה, אלא על פי מועד פרסומם. הניתוח הראשוני הניב מספר גדול של קטגוריות שעלו מהנתונים ושיקפו סוגיות תאורטיות רלוונטיות (מסגור, מבנים נרטיביים וכדומה), תמות שונות (משפט חוזר, בקשת חנינה וכדומה) ובני אדם ספציפיים (משפחת כץ, עו"ד אביגדור פלדמן וכדומה). בשלב השני, שעסק בניתוח ממפה (שקדי, 2003, עמ' 190-191), המידע שהתקבל מוין וקוטלג במספר קטגוריות-על מרכזיות: תמות מרכזיות וחוזרות הורכבו מחדש וקובצו לקטגוריות על פי שאלות המחקר שפורטו לעיל. בכל קטגוריה שבה זוהו דפוסי משנה, נערכה חלוקה לתת-קטגוריות.

הממצאים

במסגרת המחקר נותחו, כאמור, 96 פריטים שפורסמו בהארץ ו-104 שפורסמו בידיעות אחרונות. תחילה ביקשנו להתחקות אחר התפלגות הכתבות במהלך שנות הסיקור ובין שני העיתונים (ראו התרשים).

כפי שעולה מהתרשים, הסיקור הרב ביותר הוקדש לפרשה בעת עריכת המשפט המקורי (1984) ובעת ההחלטה על עריכת משפט חוזר למורשעים (1999). בנקודות זמן אלה, שני העיתונים עסקו בפרשה בהיקף דומה. אולם לאורך השנים אפשר להבחין בתקופות שבהן היה עיסוק עיתונאי רב יותר בפרשה באחד משני העיתונים.

ממצאי המחקר בוחנים את הבניית זיכרון פרשת רצח דני כץ באמצעות ארבע קטגוריות ניתוח מרכזיות: המסגורים שבאמצעותם עוצב זיכרון הפרשה בעיתונות ובמשפט, ייצוג פסקי הדין בעיתונות, ייצוג העיתונות בפסקי הדין והנוכחות המתמשכת של הפרשה כזיכרון לא הנצחתי.

המסגורים בפרשה

תאוריית המסגור נסובה סביב "ארגון הרעיון או הסיפור המרכזיים באופן שיוצר משמעות לרצף אירועים שמתגלה. המסגרת מציעה את מהות המחלוקת, את מהות העניין" (Gamson & Modigliani, 1987, p. 143). הליך המסגור מתבצע בהתכתבות בין שלושה גורמים: המוען, הנמען והטקסט (Gitlin, 1980). החדשות מקודדות ומתפענחות באמצעות מסגרות קבועות המספקות קוהרנטיות לעיתונאים ולקהל צרכני התקשורת (Entman, 1993). ייחודו של מחקר זה הוא באופן שבו הוא מבקש לקרוא גם את השיח המשפטי במונחי תאוריית המסגור. זאת משום שלטענתנו – בהתבסס על גישת המשפט כתרבות – גם פסקי דין, ולא רק דיווחים חדשותיים, מארגנים אירועים חדשים בתבניות קיימות באמצעות שימוש בחבילות פרשנות ובסמלים תרבותיים מוכרים. המסגור היא אפוא טכניקה שבה

עושים השופטים שימוש כדי לצקת מטען תרבותי ואידאולוגי בהכרעותיהם. בהמשך לכך, אדי, שחקרה את הבניית זיכרון המהומות בשכונת ווטס בלוס אנג'לס ב-1965, טוענת כי גם פסקי דין משמשים כמסגרות פרשניות מעניקות משמעות, שכן הם מספקים את כל מרכיביה של המסגרת: הגדרת הבעיה, זיהוי הגורמים האחראים ליצירתה, שיפוט מוסרי והצעת הפתרון (Edy, 2006, p. 61). קריטריונים אלה הנחו אותנו בניתוח מסגורי סיפור הזיכרון של פרשת רצח דני כץ. להלן המסגרות הבולטות שזיהינו במהלך ניתוח הכתבות ופסקי הדין.

בחיפוש אחר מסגרת

מה הבעיה?	היעדר תחבורה ציבורית מוסדרת
מי אחראי?	חברת "אגד" ובמשתמע – קורבנות הנוסעים בטרמפים
מה הפתרון?	הסדרת תחבורה ציבורית

בכתבות הראשונות שהתפרסמו מיד לאחר היעלמותו של דני כץ, בזמן שבו עדיין לא התקיים שיח משפטי, בלט הקושי העיתונאי במסגור האירוע החרוג וצוין כי נבדק "כל כיוון אפשרי" (ידיעות אחרונות, 11.12.1983), כולל חטיפה לשם קבלת כופר, חטיפה על ידי סוטה, אירוע על רקע לאומני, פעולה של רוצח סדרתי ועוד. למחרת מציאת הגופה הופיע מסגור חדש. החטיפה והרצח יוחסו לתרבות מסוכנת של נסיעה בטרמפים בשכונת דניה הנובעת מכך שאין בשכונה תחבורה ציבורית מוסדרת (שם, 16.12.1983; הארץ, 16.12.1983). בחלק מן הדיווחים תוארו המאמצים החינוכיים המושקעים באזהרת בני הנוער מפני נסיעה בטרמפים, ובאחת מהן מובאת תגובת חברת אגד: "שלא ינסו למצוא בנו שעיר לעזאזל, אנשים רוצים לנסוע בטרמפים" (הארץ, 16.12.1983). מסגור זה, כמו גם מסגורים אחרים, מדגיש את הצורך העיתונאי בהגדרת אשם ספציפי בזוועה. במקרה הזה מופנה האשם באופן מרומז לעבר הקורבן, שסיכן את עצמו בעלייה לרכבם של זרים. בדיעבד, מחקירת המשטרה ומהודאות המורשעים עלה כי דני כץ נחטף תוך מאבק, ולא עלה מרצונו ל"טרמפ" שלא היה. "אשמה" נוספת שאותרה באותה תקופה ראשונית של סיקור היא הענישה הקלה במדינת ישראל; ברבות מהכתבות נשמעו קולות שקראו להחלת עונש מוות על רוצחי ילדים (הארץ, 14.12.1983; ידיעות אחרונות, 16.12.1983).

המסגור הלאומני

מה הבעיה?	עוינות ערבית כלפי יהודים / עוינות יהודית כלפי ערבים
מי אחראי?	ערבים / מערכת שפיטה מוטה, דעת הקהל
מה הפתרון?	ענישה מוגברת על פשעים שמניעים לאומני / ריסון דעת הקהל

במאמרו הקלאסי על "היבשת האפלה של העיתונות האמריקנית", הסביר קרי (Carey, 1986) כי בהשוואה לשאלות היסוד האחרות העומדות בבסיס הסיקור העיתונאי (מי? מה? מתי? כיצד?), השאלה "מדוע?" היא השאלה הקשה ביותר למענה. זאת משום שקביעת הסיבה להתרחשותם של אירועים מצריכה, בדרך כלל, השקעת משאבים רבים יותר מאשר המענה על שאר השאלות וכרוכה בהסתמכות על גורמים חוץ-עיתונאיים. חשוב מכך, מענה על השאלה "מדוע?" חושף, במקרים רבים, את הפן הפרשני העמוק המעגן כל דיוח עיתונאי, שלעולם אינו יכול לתאר את המציאות "בדיוק כמו שהיא", או במקרה שלפנינו, "בדיוק כמו שהייתה". על פי קרי, הדיון ב"מדוע?" הוא שמעניק לעבודה העיתונאית עומק ומשמעות. בעוד התשובות לשאר שאלות היסוד הן במקרים רבים עובדתיות בעיקרן, הרי שהמענה על "מדוע?" חושף את הדרך המורכבת שבה פועלים עיתונאים כמייצגים ומעצבים של התרבות שבתוכה הם פועלים.

בהקשר לפרשת רצח דני כץ, מסגורו של ה"מדוע?" – כלומר, של הבעיה העומדת במרכז הסיפור ושאותה יש לפתור – בהקשר לאומני, הוא במובנים רבים המובן מאליו הפרשני. הסכסוך הישראלי-ערבי הוא תבנית פרשנית מרכזית ומעניקת משמעות בחברה הישראלית (ליבס וקמפף, 2008). מאחר שהרצח בוצע בידי עבריינים ערבים נגד קורבן יהודי ושהעבריינים נשפטו בבתי המשפט שהם מרכיב מהותי במערכת השלטונית של מדינת ישראל – מסגור הפרשה בתוך הקשר לאומני היה כמעט בלתי נמנע.

למרות האמור לעיל, חשוב לציין, כי המשפט הראשון סוקר בעיתונות לרוב כמשפט פלילי רגיל, שאין לו הקשר פוליטי, גם מבחינת המניע של הנאשמים וגם בהליך השיפוטי. ביקוריהם בבית המשפט של הח"כים מאיר כהנא (כ"ך) ומאיר כהן-אבידב (ליכוד), כמו גם חיכוכים בין הנאשמים ומשפחותיהם לבין הקהל ומשפחת כץ, סוקרו בעיתונות, אולם הם לא הוצגו כאירועים חריגים או בעלי משמעות. רק בדיעבד, בניתוח שלאחר מעשה, ייחסו העיתונאים את תוצאות המשפט (ההרשעה) לאווירה פוליטית אלימה וסוערת ששררה במהלכו. בפסק הדין במשפט המקורי דווקא יוחס למורשעים מניע לאומני בביצוע הפשע: "הנאשם החמישי אף הסביר את המניע למעשה ברצון לפגוע במדינת ישראל על ידי ביצוע פעולת חבלה כשהכוונה היא לבצע מספר חטיפות ומעשי רצח של ילדים, בתקווה שארגון פתח יתקשר עימם ויספק להם אמצעים"⁴. למרות זאת, כאמור, הסיקור העיתונאי בשנים שלאחר הרצח והמשפט הראשון הדגיש כי לא אותר מניע לאומני לביצוע הפשע. פרשנות זאת זכתה לחיזוק משמעותי ב-1995, כשהתפרסם דו"ח קרפ, שבו נחשף דבר קיומו של דו"ח שב"כ שנכתב לפני עריכת המשפט המקורי והוסתר מעיני הסנגוריה ומעיני בית המשפט. דו"ח השב"כ קבע כי לא היה לרצח מניע לאומני.

בחלוף השנים, ועם ההבניה הנמשכת של זיכרון הפרשה, הפך המניע הפוליטי למרכזי יותר ויותר במסגור הפרשה, בדיעבד. אולם המעבר של המניע הפוליטי למרכז הבמה היה מורכב ורב ממדי. בעוד סוכני זיכרון מסוימים – בעיקר משפחת כץ ומערכת המשפט בפסיקותיה המאוחרות יותר – עשו שימוש במניע הלאומני כדי להסביר מה הניע את המורשעים לבצע את הפשע, סוכני זיכרון אחרים – ובכללם, רבים מן העיתונאים שסיקרו את הפרשה – עשו שימוש במניע הלאומני כדי למסגר את היחס הלא הוגן שלו זכו, לטענתם, המורשעים מן הציבור וממערכת המשפט. וכך, בעוד המסגור הראשון התמקד בלאומנות ערבית כמניע לביצוע הרצח, המסגור השני התמקד בלאומנות יהודית כמניע להתייחסות למורשעים.

מסגור הפרשה כפשע על רקע לאומני ניכר, כאמור, בסיקורה של משפחת כץ, אחת מסוכני הזיכרון המרכזיים המעורבים בפרשה. בסיקור המשפט המקורי צוטט משה כץ בשואלו "איפה הם יפי הנפש חברי הכנסת שולמית אלוני ויוסי שריד, הרוצים כל הזמן לחיות בשלום עם הערבים? למה הם לא דואגים שחבריהם, המנהיגים הערביים, יוקיעו את המעשה?" (הארץ, 14.5.1984). עם מתן גזר הדין במשפט המקורי התראיין האב והביע את אכזבתו מכך שלא נפסק עונש מוות: "גזר דינם של רוצחי בני הוא בושה לחברה הישראלית. זהו גזר דין המתיר את דמם של יהודים בכל מקום בעולם [...] רוצחי בני צריכים להיענש בדיוק כמו יהודי שירצח ילד ערבי בסוריה" (ידיעות אחרונות, 25.10.1985).

הפך השני וההפוך של המסגור הפוליטי בא לידי ביטוי, לדוגמה, בטורים שהופיעו בהארץ 14 שנה לאחר מתן גזר הדין הראשון, עם פרסום החלטתו של נשיא בית המשפט העליון דאז אהרון ברק לערוך למורשעים משפט חוזר:

להחלטתו של ברק להמליץ על משפט חוזר יש סיבות מיוחדות בעיקר בגלל אופיו הפוליטי של המשפט והתסיס הציבורית שעורר. חמשת הערבים נידונו בתחילת שנות השמונים בתקופת שלטונו של הליכוד ושיא כוחם של אנשי כהנא ברחוב הישראלי. חברי כ"ך גדשו בחולצותיהם הצהובות את בית המשפט המחוזי בחיפה, וצעקותיהם "רוצחים" התחרו בקריאותיהם של הנאשמים לחפותם. אוירת הלינץ' ברחוב הסתננה גם לעיתונות. ח"כ מאיר כהן אבידוב צוטט כמי שקרא "לנקר לערבים את העיניים" והדיווחים על המשפט בתקשורת הדגישו "מניע לאומני", שבדיעבד הסתבר כמופרך כל כך עד שלא נכלל אפילו בכתב האישום (אושפיז, הארץ, 17.2.1999).

דני כץ גילם את החלום הישראלי; והנאשמים ברצח – את אויבי הקיום היהודי בארץ. על כן אין זה רק סיפור שמקומו בתולדות המשפט, מקומו בחקר הפסיכולוגיה של הסכסוך הישראלי-ערבי:

השנאה, החרדה, הנכונות הגזענית להאמין ש"הם כאלה", לרבות ההיבט המיני (שגב, הארץ, 17.2.1999).

מנגד, היו קולות מעטים יחסית בעיתונות שחלקו על הטענה כי ההרשעה קשורה במוצאם הלאומי של המורשעים, ובכך חתרו תחת המסגור הפוליטי של הפרשה: "מי שטוען מחוגי הסנגוריה כאילו שילמו חמשת המורשעים את מחיר זהותם הלאומית שוכח כי ליהודים עמוס ברנס, עמוס אוריון ומשה עזריה כבר ארע כדבר הזה" (הארץ, 8.7.1991).

כאמור, לא רק העיתונות אלא גם בית המשפט לקח חלק במסגור הפוליטי המאוחר יותר של הפרשה. הרכב השופטים במשפט החוזר קבע בעניין המניע: "בפועל, מדברים הנאשמים בהודעותיהם על מניע לאומני [...] התמונה הכללית, העולה מהאמור לעיל, היא כי כל הנאשמים מדברים על מניע לאומני (שהיה קיים רק אצל האחרים), לא ברמה הקונקרטי של השתייכות לארגון עוין או פעילות מוגדרת שהוטלה עליהם על-ידי אי מי, אלא כמניע שריחף ברקע".⁵ תפקיד נחרץ יותר של מערכת המשפט במסגור הלאומני התגלה בהחלטת ועדת השחרורים של בתי הסוהר, שדחתה את בקשתם של שלושה מהמורשעים לניכוי שליש מתקופת מאסרם. דווקא אז צוטטה החלטתה בעיתונות: "מדובר ברצח על רקע לאומני-אידיאולוגי כתבו חברי הועדה בהחלטתם" (ידיעות אחרונות, 15.7.2008). הנה כי כן, מערכת המשפט לא נזקקה למניע לאומני כדי להרשיע את המורשעים, פעמיים בשני המשפטים, אולם היא נדרשה למניע הלאומני כדי להצדיק את השארתם בכלא, לאחר כמעט שלושים שנות מאסר.

בניגוד למסגור הפשע עצמו כמונע ממניעים לאומיים, מערכת המשפט דחתה בתוקף כל ניסיון למסגור פוליטי של החלטותיה שלה: "נאמר כבר בשלב זה, כי איננו מקבלים את טענתם של הנאשמים ולפיה, בחיפה אמרו או לא אמרו דבר מסוים, משום שלא האמינו בשופטים, משום שאנשי כהנא נכחו בדיונים, או משום שסנגוריהם לא העניקו להם ייצוג הולם".⁶

אם לחזור לדיון של קרי בשאלה "מדוע?", הרי שמלבד הרלוונטיות של המסגור הפוליטי לתרבות הישראלית, ייחוס מניע לאומני לרוצחים עונה על הצורך העמוק להסביר את המעשה הלא אנושי שעשו הרוצחים באופן "רציונלי". בהקשר זה קבע קרי שמלאכת הפרשנות התרבותית תשתדל תמיד, ובעיקר בעת שהיא מתמודדת עם מעשים קיצוניים ושאינם מתקבלים על הדעת, למצוא הסבר המתקשר למניעים מוכרים, כדי לשכך את החרדה מן הלא מובן והלא מפוענח. בהקשר הישראלי-יהודי, המניע הלאומני מספק "מובן מאליו" אשר מאשש במידה רבה את התפיסות הקיימות של קהל צרכני התקשורת. יתר על כן, מסגור זיכרון הרצח כמעוגן בהקשר לאומני מסייע להסביר מדוע הוא השתמר בתודעה הציבורית: מסגורו של המניע כפוליטי הפך את הפרשה למסמן בולט של היחסים בין יהודים

לערבים ובין שמאל לימין בישראל. כך מדגים המסגור הפוליטי את האופן המעגלי שבו פועלת פרשנות הזיכרון הקולקטיבי: הדומיננטיות מלכתחילה של הסכסוך בתרבות הישראלית-יהודית, תרמה למסגורו של הרצח בהקשר לאומני. בהמשך, העובדה שהרצח מוסגר בהקשר לאומני סייעה להשתמרותו כסיפור זיכרון המסמל אמיתות גדולות יותר על ההקשר הפוליטי של החיים בישראל.

המסגור הפילי

לצד המסגור הפוליטי קיימת המסגרת השמה דגש על הפן הפילי של הפרשה, ובתוכה מתקיימות שלוש תת-מסגרות:

המורשעים נאשמים

מה הבעיה?	התקשורת המזכה
מי אחראי?	המורשעים, קולות בעיתונות
מה הפתרון?	ריצוי עונשם של המורשעים, שיכוך "השפיטה המזכה"

על פי מסגור זה המורשעים ביצעו את המיוחס להם והורשעו כדין, מערכת המשפט ביצעה את המוטל עליה ולא נפלו פגמים בהליך. אי לכך, יש לתלות את האשם בהמשך נוכחותה של הפרשה בזירת הזיכרון הציבורי ב"תקשורת המזכה", החותרת תחת שלטון החוק. כצפוי, גישה זאת בלטה בפסקי הדין המרשיעים, כמו גם בפרשנות שסיפקו בכירי המערכת המשפטית. כך לדוגמה כתב עו"ד משה בן זאב, לשעבר היועץ המשפטי לממשלה:

"השפיטה המזכה" שמבצעת העיתונות לאחר שבית המשפט הרשיע נאשמים מערערת את אמון הציבור בהליכי הצדק המשפטי. חמשת הנאשמים שהורשעו ברצח של הנער דני כץ ז"ל זכו למשפט הוגן. הם הורשעו בשתי ערכאות [...] ועל אף כל אלה עטו כלי התקשורת, בעידודם של כמה חברי כנסת, על הרשעת הנאשמים. הם טענו כי היו כאן "טעות משפטית", "עיוות דין" וגם "חקירה משפטית מזויפת מכוונת", שכתוצאה מהם הושבו אנשים חפים מפשע מאחורי סורג ובריה באשמה חמורה מאין כמוה. כתבה סנסציונית רדפה כתבה, הטלוויזיה שידרה ראיון, שאילתה הוגשה בכנסת, ועדת חוקה חוק ומשפט דנה בפרשה – בקצרה – החל תהליך מובהק של "שפיטה מזכה" [...] אין קושי להקשות בשאלות לגבי הליכים פליליים שהסתיימו, שהרי משפט פלילי אינו סיפור בלשי, שבו התעלומה נפתרת במלואה בסיומו של דבר (הארץ, 11.8.1991).

תמיכה בגישה זאת אפשר למצוא בכתיבה העיתונאית של כותבים מעטים, שהבולט ביניהם היה עיתונאי מעריב, יוסף (טומי) לפיד.

המורשעים כחפים מפשע

מה הבעיה?	הרשעת שווא על בסיס הודאות שנגבו באלימות
מי אחראי?	המשטרה האלימה והגזענית, מערכת המשפט הנוקשה
מה הפתרון?	זיכוי מאשמה

מסגור זה הוא הרווח ביותר בסיקור העיתונאי של הפרשה. ההתחקות אחריו חושפת את המאבק העיקש והממושך בין מערכת המשפט, שהרשיעה את המורשעים שוב ושוב, לבין מרבית הקולות בעיתונות, שקידמו תפיסה לפיה המורשעים הם חפים מפשע שהורשעו בהרשעת שווא. מסגור זה מופיע בסיקור העיתונאי במקרים רבים בצמידות למסגור הפוליטי הביקורתי ביחס לציבור ולמערכת המשפט. חפיפה חלקית זאת מזכירה לנו כי המסגור הוא כלי אנליטי חיצוני לסיקור העיתונאי המסייע לחידוד תהליך הניתוח. בפועל, סיקור עיתונאי מורכב יכול, כמובן, לכלול התייחסות לכמה מסגרות. הצגת המורשעים כחפים מפשע נסמכה על מגוון טקטיקות נרטיביות. להלן תתוארנה הטכניקות השונות שבאמצעותן מתבצע מסגור זה.

כותרות מדגישות חפות. כותרות עיתונאיות משמשות אמצעי מרכזי בחיזוק או בהחלשה של הנחות מוקדמות (דור, 2001). בפרשת רצח דני כץ עשו העורכים והכתבים שימוש בכותרות – שכולן התפרסמו לאחר הרשעת הנאשמים – בקידום ההנחה שרוצחו של דני כץ עדיין חופשי. מחלק מהכותרות עולה כך במפורש: "מי רצח את דני כץ?" (הארץ, 21.7.1989), "הרוצח של דני כץ עדיין חופשי" (ידיעות אחרונות, 5.7.1991), "תיק פתוח – רצח הנער דני כץ" (ידיעות אחרונות, 2.10.1992). בחלקן הטענה עולה באופן עקיף או מרומז יותר: "התמיהות נותרו בעינן" (הארץ, 15.5.1991), "השכל הישר לא הספיק" (הארץ, 16.5.1991), "13 שנים של חקירות וספקות" (ידיעות אחרונות, 26.11.1996), ועוד.

הפיכת הקורא לשופט. במקרים רבים העלה הסיקור העיתונאי תמיהות וספקות שערערו על תרחיש הרצח שאומץ בשורת פסקי הדין שניתנו בפרשה. כך לדוגמה הודגש היעדר המניע של הרוצחים. ספק נוסף נגע לשאלת הנקרופיליה של המורשעים. נקרופיליה היא סטייה מינית נדירה, ואין זה סביר כי ארבעה נקרופילים ייפגשו במקרה בסופרמרקט, ואפילו אם כך יקרה, לא סביר שאף לא אחד מהם יותיר עקבות זרע: "זה סיפור נורא שכולו סימני שאלה. ספק אם גם תסריטאי מתחיל היה מעז להציע אותו. אנשים שההגיון, השכל הישר, מושכלות החיים ותבונת החיים שלהם שונים מאלה של השופטים,⁷ תהו לא פעם על הטענה שבסופרמרקט אחד על הר הכרמל נמצאו ארבעה נקרופילים"

(הארץ, 6.3.2005). תמיהה נוספת שהועלתה בסיקור העיתונאי נגעה להיעדר ממצאים חפציים בזירות הפשע (ידיעות אחרונות, 5.7.1991). בהמשך לכך, תהו כמה עיתונאים כיצד ייתכן שאחד מהרוצחים הותיר בסמוך לגופה ערמת זבל שקשרה אותו לרצח בשעה שהוכחה טענתו כי ביום זה הייתה שביטה של מפני הזבל בכפרו, ונשמעו עדויות של מטיילים שראו אותו בפיקניק עם משפחתו. עיתונאי הארץ, משה ריינפלד, היטיב לסכם את אותן "תמיהות" ו"ספקות":

גרסת סיפור הרצח שנקבעה בסופו של דבר כגרסא האמיתית בפסק הדין של בית המשפט המחוזי הייתה מוזרה ביותר. ארבעה אנשים בלי כל עבר של סטיות מיניות, שלושה בני כפר אחד ועוד אדם זר להם לחלוטין ומפוקפק בעיניהם, נדברים ליד הפרזיידר בסופרמרקט לחטוף ולרצוח ילד. הזר מנדב חבר שלו, שומר בנין, שיכין מקום לביצוע הרצח. לאחר מכן, כל אחד שומר על סדר יומו הרגיל. בחמש וחצי מתכנסים החמישה ומיד נופל לידיהם ילד העונה על הדרישות. הם חוטפים אותו בשעת צהריים, ברחוב ראשי, ומובילים את הילד המשתולל דרך רחובותיה של שכונת מגורים דווקא לבית ברחוב מואר, באתר בנייה שעליו שומר אדם זר שאין להם כל מידע על תנועותיו ושיצא ממש באותה עת לעשרים דקות לקנות סיגריות. עוד לפני שהשומר חוזר הם מובילים את הילד המשתולל לחדרו, רוצחים אותו, אונסים את גופתו בזה אחר זה, במעשה נקרופילי המוכפל בחמישה, לא משאירים על הגופה שום זכר לזרע, מחזירים את הגוויה לטנדר שלהם ונעלמים. השומר חוזר למשמרתו בלא לחשוד במשהו. שניים משליכים את הגופה בשדה ליד אוניברסיטת חיפה. למחרת מובילים שניים את הגופה משם אל מערה המצויה דווקא קרוב לביתם. בשבת יוצא אחד מהם עם בני משפחתו לשים קצת זבל ליד הגופה כדי להסתירה. בכתב האישום ובפסק הדין אין שום התייחסות למניע לרצח (הארץ, 17.2.1999).

חשוב לציין כי בסיקור העיתונאי שנחקר לא נמצאו אזכורים לתשובות שניתנו בידי מערכת המשפט לכל התמיהות שהוצגו לעיל במהלך השנים. היות שלחלק הארי של הציבור אין נגישות לפסקי הדין עצמם, אלא רק לסיקורם, הרי שהכיסוי העיתונאי, ברובו, חשף את הציבור לצד הסנגוריה בלבד. כצפוי, פסקי הדין כופרים מכול וכול בקיומו של מסגור הנאשמים כחפים מפשע, הנוגד את הכרעותיהם העקיבות. בהכרעת הדין במשפט החוזר, התייחסו השופטים לעניין זה במפורש: "היינו אומרים, כפי שאמרנו לאורך הכרעת הדין, כי ההודאות הן אכן הנדבך העיקרי בלעדיו אין, אך הטענה כי עליהן בלבד מבוססת ההרשעה בתיק זה, היא בבחינת מיתוס שצבר תנופה לאורך השנים. לא מכבלי ההודאות, כפי שנטען בסיכומים, אין הנאשמים יכולים להשתחרר, אלא מכבלי המעשה הנורא

שביצעו". כך, בעוד השופטים מתנערים מן האפשרות שמורשעים חפים מפשע, הם מתייחסים מפורשות ל"מיתוס" – התקשורת, במשתמע – שנוצר בהקשר לרצח, ממש כאילו פנו ישירות לכלי התקשורת.

מסגור "טעויות קורות"

מה הבעיה?	הרשעת שווא על בסיס הודאות שנגבו באלימות
מי אחראי?	מערכת המשפט ששגתה
מה הפתרון?	בחינה חוזרת של ההרשעה

מסגור המשנה השלישי בתוך המסגור הפלילי מתייחס להרשעת הנאשמים ברצח כטעות. מערכת המשפט הפלילי עוסקת בחיים ובמוות, וכל טעות עלולה להסב נזק חמור לפרט ולחברה. הלפרט וסנג'רו הגדירו את "עיקרון התאונות הנסתרות של המשפט הפלילי": "מערכת המשפט הפלילי מאופיינת בכך שתאונות (הרשעות שווא) בדרך כלל אינן מתגלות. היעדר אפשרות לגילוי תאונות, מתורגם על ידי קובעי המדיניות למחשבה האופטימית שאין הרשעות שווא או ששיעורן זניח" (הלפרט וסנג'רו, 2011, עמ' 539). במסגרת תת-פרק זה אותרו שתי הסתעפויות: הראשונה גורסת כי המערכת המשפטית העדיפה להגן על אמינותה על פני עשיית צדק עם חמשת המורשעים: "מערכת המשפט בראשותו של מאיר שמגר עשתה הכל כדי לחפות על עצמה [...] בכירים במערכת המשפט, מהם אנשים שכיהנו בה כיועצים משפטיים לממשלה וכשופטים בבית המשפט העליון, גם אמרו, אמנם שלא לציטוט ולא לייחוס, שאמינותה של מערכת המשפט חשובה יותר מהצדק. בשום פנים ואופן אסור לה להודות שפישלה" (הארץ, 1.11.1995). גם בהחלטתו על עריכת המשפט החוזר, השופט ברק הקפיד להדגיש כי ההחלטה אינה בהכרח הכרה בטעות,⁸ וכי כל נימוק כשלעצמו אין בכוחו להצדיק קיומו של משפט חוזר, אלא שיש בכוחם של הנימוקים במצטבר להצדיק החלטה זאת.⁹

ההסתעפות השנייה של מסגור "טעויות קורות" מברך על נכונותה של המערכת לבחון את עצמה. כנגד הביקורת שהשמיעה משפחת כץ נגד שר המשפטים דוד ליבאי, העיתונות החמיאה לו: "משפטנים שעקבו בימים האחרונים אחרי פרשת דני כץ, אומרים כי דוד ליבאי, לא העריך כראוי את מידת הזעם שבה תתקבל החלטתו לפתוח מחדש את התיק [...] לא בטוח שהם צודקים [...] הפרשה הזו היתה מתפוצצת במוקדם או במאוחר, וליבאי, באומץ-לב ראוי להערכה, זירז את שהיה חייב לקרות" (ידיעות אחרונות, 5.10.1992). בדומה לכך, ברמה ההצהרתית גם הנשיא ברק קבע בהחלטתו על עריכת משפט חוזר כי המערכת נכונה להכיר בטעויותיה: "אין לך דבר הפוגע יותר באמון הציבור בשפיטה מאשר התחושה כי השפיטה סגרה עצמה ונעלה הדלת מפני כל אפשרות לתקן הרשעה שלא כדין. אכן,

כוחה של שפיטה ואיתנות הבאים לידי ביטוי בפתיחות לבה ובנכונותה לבדוק עצמה ולהודות בטעותה".

מסגור פתוח / מסגור סגור

בפריזמת המחקר הספרותי כמו גם בחקר העיתונות, סגירותו או היעדר סגירותו של סיפור טומנים בחובם פרדוקס: מחד גיסא, סגירת הסיפור יוצרת בקרב הקוראים תחושה של סיפוק, יציבות ואיזון; מאידך גיסא, על מנת להותיר רושם לאורך זמן ולרגש את הקוראים, תפקידו של הטקסט ליצור מתח בדרך של השהיית הסגירה והולכת הקוראים לחוסר יציבות, באמצעות הסתבכות העלילה (Barthes, 1974). יש לבחון, אפוא, מהם התהליכים המאפשרים לשמר את פרשת רצח דני כץ כסיפור זיכרון פתוח, חרף השנים הרבות שחלפו ממועד הרצח וחרף העובדה שמערכת המשפט הרשיעה את הנאשמים.

פרשת דני כץ מתייחדת בכך, שהיעדר הסגירות הנרטיבית ניכר בה בשני מישורים מנוגדים ומשלימים: בהתייחס לעבר, היעדר הסגירות מתמקד בשאלה מה באמת אירע ביום חטיפתו והירצחו של דני כץ. בהתייחס לעתיד, היעדר הסגירות מתמקד בשאלה מה יעלה בגורלם של המורשעים. בנקודה זו, העיתונות ומערכת המשפט נבדלות זו מזו: בעוד מערכת המשפט, שהרשיעה את הנאשמים, מבקשת לחתור לסגירות חוקית ונרטיבית מוחלטת של הפרשה, הרי שמרבית הקולות בעיתונות, הגורסים שהמורשעים חפים מפשע, מבקשים להותיר אותה פתוחה.

המסגור הפתוח כלפי העבר כ"סיפור שאינו נגמר" מתבצע, כמו שהודגם להלן, באמצעות ניסוח כותרות המציעות כי הרוצח מסתובב חופשי, באמצעות הצפה של "תמיהות" ו"ספקות". וכך, כל עוד קיים דיסוננס עלילתי, כשהתעלומות אינן באות על פתרון והקצוות אינם נקשרים, הפרשה מוסיפה להישאר בזיכרונם הפרוספקטיבי של הקוראים, כמשימה עתידית שעליהם – לא באופן אישי, כי אם כקהילה – לפתור בעתיד לבוא (Tenenboim-Weinblatt, 2011). הבנייתו של הזיכרון הפרוספקטיבי באה לידי ביטוי בעת שהעיתונות עודדה את מעורבותו האקטיבית של קהל הקוראים בפרשה. כך, למשל, ב-29 באוגוסט 2007, לאחר שהנשיא ושר המשפטים קצבו את עונשם של חמשת המורשעים, פורסם בעיתון ידיעות אחרונות משאל טלפוני, שהזמין את הקוראים לקבוע אם יש לקצר את עונשם של הרוצחים.

ייצוג מערכת המשפט בסיקור העיתונאי

במהלך מחקרנו זיהינו אסטרטגיות מספר בייצוג מערכת המשפט בסיקור העיתונאי.

סנסציה והאנשה

אסטרטגיה בולטת בסיקור פסקי הדין היא הבלטת הממד הסנסציוני של המשפט, ובעיקר פרסום הפרטים המחרידים של הפשע בכותרות בולטות. נוסף על כך בלטה בסיקור ההאנשה של הדיון בשאלות המשפטיות, וההתמקדות ב"אנשי עילית", ברוח קביעותיהם הידועות של גלטונג ורוגה (Galtung & Ruge, 1965). כך, לדוגמה, לאורך כל הסיקור הובלטה דמותו של עו"ד פלדמן על חשבון פרקליטים אחרים, הנאשמים והעדים, כמו גם על חשבון התמקדות בראיות שהוצגו. דוגמה בולטת ל"האנשת" הסיפור המשפטי המורכב אפשר למצוא בתיאורה של השופטת דבורה ברלינר, ראש ההרכב של בית המשפט (אב"ד) במשפט החוזר: "שפת הגוף של השופטת ברלינר שידרה השבוע התנגדות נמרצת. היא מיקדה את מבטה באצבעות ידיה, העבירה את הטבעת מאצבע לאצבע, תופפה על הניירות שלפניה, כיסתה את עיניה בידה; שוב ושוב הנידה בראשה, כמו מתריסה ללא מילים: 'איך אתה יכול להגיד דבר כזה?' שוב ושוב שיגרה פתקים לעמיתיה" (הארץ, 6.7.2001).

הדיון באורך פסקי הדין

אסטרטגיה בולטת נוספת בייצוג המערכת המשפטית בסיקור העיתונאי של הפרשה היא ההתייחסות המפורטת לאורכם של פסקי הדין של השופטים, כמו גם לאורכם של הפרוטוקולים של הדיונים. מגמה זאת התחזקה כשמסקרי הפרשה החלו להדגיש את אורכם הרב של פסקי הדין לגנאי: "ב-78 עמודים של החלטה – הרבה מעבר למה שמקובל בדרך כלל בתשובה מעין זו – חזר שמגר בעיקר על מסקנות בית המשפט המחוזי" (הארץ, 3.9.1991); "ההחלטה המנומקת נועדה לאפשר לתיק הזה, המפרנס חמישה ארגזים צפופים, להגיע סוף סוף לגניזה לאחר תשע שנים, שבהן חוזרים גורמים שונים ומעלים ספקות לגביו" (ידיעות אחרונות, 1.10.1992); "יותר מ-5,500 עמודים של פרוטוקול הניב עד כה המשפט החוזר וסימני השאלה עודם מרחפים מעל הפרשה כבתחילה" (הארץ, 6.7.2001).

לעומת הסיקור הביקורתי של פרוטוקולים ופסקי דין ארוכים שהובילו להרשעות חוזרות של הנאשמים, סיקור שיח משפטי שהעלה ספקות באשר להרשעות זכה ליחס הפוך: כך, למשל, בעת סיקור דו"ח קרפ, ה"מזכה" (באופן יחסי), צוין מספר העמודים הרב של הדו"ח, אך זאת דווקא כדי להצביע על עבודתה היסודית של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, ולא על ליקויים במסקנותיה: "כשנתיים וחצי בדקה קרפ את תיק דני כץ. ליבאי נאלץ לגייס את מלוא סבלנותו. גם קודמיו בתפקיד הבינו שקרפ

מקשה על עצמה, מתלבטת עד בלי די, מעלה שוב ושוב ספקות באשר לנתונים שבידיה, הופכת והופכת בהם, והיא דייקנית מופלגת [...] הדו"ח שלה מתפרש על 116 עמודים. המשנה ליועץ המשפטי לממשלה הניחה את האקדח בחדר של [היועץ המשפטי לממשלה, מיכאל] בן-יאיר, ויצאה" (הארץ, 17.2.1999). נטייה דומה ניכרה גם בעת סיקור ראיות "מזכות" שהגישו המורשעים במשפט החוזר: "שלושים עמודים על עינויים: מסמך שהוגש בימים אלה על ידי סנגוריהם של הנאשמים ברצח דני כץ מתאר בפעם הראשונה בפרטי פרטים מצמררים את מסכת העינויים שעברו" (הארץ, 17.8.1999).

המחזה

אסטרטגיית דיווח נוספת הבולטת בסיקור העיתונאי היא המחזות ישיבות בית המשפט. כלומר, בניית הסצנה כפי שמחזאי מתאר הוראות בימוי. אמצעי רטורי זה מאפשר לקוראים "לנכוח" באולם בית המשפט ויש לו חשיבות ייחודית, נוכח האיסור על צילום ישיבות בבתי משפט בישראל (פלג, 2012). כך, למשל, תוארה הקראת הכרעת הדין במשפט הראשון:

נשיא בית המשפט המחוזי אברהם פרידמן והשופטים נתן קליינברגר ומלכיאל סלוצקי נכנסים לאולם. המתח גואה [...] השופט סלוצקי קרא את פסקה דין במהירות. הנאשמים לא גילו כל עניין בדבריו. באולם מושלך הס. השופטים חותמים על גזר הדין ויוצאים מהאולם, ואז מתחילה המהומה. בני משפחת כץ, ואנשים נוספים מהקהל, רצים אחרי הרוצחים, המוקפים בשוטרים, ומבקשים להכותם [...] כוחות משטרה מנסים להפריד בין הנאשמים לבין ההמון הזועם. השוטרים רצים עם החמישה, ואלה מנופפים בידיהם סימן "וי" (ידיעות אחרונות, 26.2.1990).

והנה תיאור "סצנה" מהמשפט החוזר:

השופטת דבורה ברלינר נראתה המומה למדי. גם התובע, רפי לוי, נזקק לאי אלה דקות לפני שהתעשת וקם להתנגד. פלדמן אמר שאם לא ירשה בית המשפט לעשות את ההדגמה – הוא עצמו ישכב על הרצפה כדי להדגים את טענתו ואיש לא ימנע ממנו את הדבר. השניים נכנסו זה לדברי זה, לרגע נשמעו כמו ב"פופוליטיקה"; התובע העלה שורה של הנמקות פרוצדורליות-משפטיות להנמקת התנגדותו והקפיד לתאר את המומחה למחשבת הגוף כ"דוגמן". בלהט הרוחות שכחו הכל מה שמו ומכאן ואילך קראו לו רק "מר פלד" (הארץ, 2.3.2001).

תיאורים אלה הופכים את הקורא לצופה באולם המשפט, בסביבה המוכרת לו היטב מתכניות הטלוויזיה המתארות משפטים. יתר על כן, תיאורים כאלה מתכתבים עם הקישור הוויזואלי שבין משפט לתאטרון – שתי מערכות פרשנות תרבותיות שהורחן (בגרסתן המערבית) ביוון העתיקה ושצמחו שתייהן מן הרטוריקה. בדומה לתאטרון, גם המשפט עוסק במפגש שבין האישי והאנושי לבין מישור הפעולה החברתי והפוליטי (טריגר, תשס"ז). וכך, הצגת המשפט כמחזה או כפרק מסדרת טלוויזיה, חותרת תחת ה"נישאות" של המשפט על פני חיי היום-יום הרגילים. אם אולם המשפט אינו אלא אתר צילום, השופטים אינם אלא שחקנים ופסק הדין אינו אלא מחזה – כי אז אפשר לפקפק בסמכותם של השופטים ובסופיותן של קביעותיהם, שהרי זו בסך הכול הצגה.

ביקורת מערכתית

המסגור העיתונאי הבולט של הפרשה ביקש לקבוע כי הנאשמים חפים מפשע וכי הם הורשעו על בסיס הודאות שווא שנגבו מהם באלימות. בהתאם לכך, הסיקור של העבודה המשפטית שהפיקה פסקי דין מרשיעים ואז מרשיעים מחדש היה ביקורתי. נדבך מרכזי בביקורת העיתונאית נגע לשאלת ה"דבר מה הנוסף" שתרום להרשעת הנאשמים. הדין הישראלי קובע שאין מרשיעים על פי הודאת חוץ של נאשם (להבדיל מהודאתו בבית המשפט), אלא אם כן מצוי בחומר הראיות "דבר מה נוסף", התומך באמתות ההודאה.¹⁰ בהקשר זה, לאחר דחיית ערעורם של המורשעים על הרשעתם במשפט המקורי, כתבה עדה אושפיז **בהארץ** :

בית המשפט העליון בוודאי פעל על פי כל דקדוקי החוק הישראלי כאשר פסק כפי שפסק, אך עדיין נשאלת השאלה אם אין צורך ביוזמות חקיקה חדשות, שיגדירו בבהירות את אותו "דבר מה" נוסף, כמשהו שיש בו כדי להפלייל את הנאשם בלי קשר להודאתו. הדבר הכרחי במיוחד לאור העובדה שבתי המשפט בארץ אינם משלימים בדרך כלל עם הרעיון שייתכן בידוי ראיות או הודאות ע"י המשטרה [...] להדיוטות לא יכולה להיות יומרה להתווכח עם הבסיס המשפטי של פסק דין זה אך אין בו כדי להסיר מהלב ספק כבד אם לא יותר מכך (15.5.1991).

עם הזמן החריפה הביקורת על פסיקות בתי המשפט: "אין ספק שהייתה זו הרשעה על פי החוק, אך גם השופט שמגר לא הצליח לשכנע שהייתה כאן הרשעה על פי הצדק" (הארץ, 3.9.1991); "הסיפור הזה התחיל ברצח ילד ונמשך בעיוות דין" (הארץ, 1.11.1995).

פן נוסף של הביקורת המערכתית על הממסד השיפוטי מצוי באופן שבו סיקרה העיתונות את פרשת השופט אברהם בייזר, שהיה חבר בהרכב המקורי של שופטי המשפט החוזר של המורשעים ברצח. במהלך הדיונים עלב בייזר באחד מן הנאשמים וחשף את עמדתו כי הנאשמים ביצעו את הרצח. כתוצאה מכך, הוחלף בייזר בשופטת יהודית שטופמן. במארכ 2000, זמן קצר לאחר פרישתו של בייזר מן ההרכב, פורסמה במוסף "7 ימים" של **ידיעות אחרונות**, כתבה שגילתה כי מחלה קשה פגעה בזיכרונו וביכולת הריכוז של השופט בייזר. הכתבה ביקרה בחריפות את כל מי שידע על הבעיה ונדם: חבריו להרכב, עורכי הדין, הנהלת בתי המשפט, נשיא בית המשפט המחוזי אורי גורן, ואף נשיא בית המשפט העליון אהרן ברק.

"הדרך שלא נבחרה"

כאמור, בכתבות רבות שסיקרו את הפרשה חזרה הטענה כי כל פרטי ה"דבר מה נוסף" שעליהם התבסס בית המשפט בהרשעתו, נוסף על הודאות, היו קשורים להודאות, בצורה כזאת או אחרת. עם זאת, לכל אורכו של הסיקור שנבחן לא נמצא פירוט של רשימת ה"דבר מה נוסף", שעליה התבסס בית המשפט בהכרעתו. על רקע הירידה לפרטים שאפיינה את סיקור פרטי הפשע והמשפט, והפירוט החוזר ונשנה של ה"תמיהות" ו"הספקות", בולטת בהקשר זה אי הסימטריה שבסיקור. כך לדוגמה, בהקשר הדיון ב"דבר מה" הנוספים לא אוזכר בסיקור העיתונאי כי שלושה מהמורשעים הציעו לשמש עדי מדינה נגד חבריהם, וגם שעל צווארו של אחמד קוזלי נמצאה שריטה, שההסבר שנתן לה הוכח כשקרי. באופן דומה, העיתונאים לא סיקרו את כל האינדיקציות, המתוארות בהרחבה בפסקי הדין, על כך שלא הופעלו על המורשעים לחצים פסולים לגביית הודאותיהם, אשר הובילו את בית המשפט להכרעתו במשפט הזוטא שנערך במשפט המקורי. כמוכן, בסיקור העיתונאי שנתח לא הוצגו הסתירות בגרסאות המורשעים אשר החשידו אותם מלכתחילה.

ייצוג מערכת המשפט בין העיתון האיכותי לעיתון הפופולרי

מן הבחינה הצורנית זוהה, כצפוי, בעיקר בשלבים הראשונים של הסיקור, **בידיעות אחרונות** שימוש רב יותר בצבע, בצילומים ובכותרות גדולות וסנסציוניות, בהשוואה ל**הארץ**. ואולם, הבדלים אלה הלכו והיטשטשו ככל שחלפו השנים. מהבחינה הכמותית, העיסוק בפרשת דני כץ היה רב יותר ב**הארץ** מאשר **בידיעות אחרונות** והתאפיין בטון פובליציסטי יותר. שני עיתונאי **הארץ** – עדה אושפיז ותום שגב – שימשו במשך השנים "סוכני מוניטין" (Fine, 2001) מובהקים של גרסת הזיכרון הביקורתית, שאתגרה את ההכרעות המשפטיות המרשיעות. בעוד הסיקור ב**הארץ** מיעט להשמיע את גרסתה של משפחת כץ,

בידיעות אחרונות הופיעה תגובה של המשפחה על כל התפתחות משפטית. למרות הבדלים אלה, החל בראשית שנות התשעים, בשנים במהלכן פורסם דו"ח קרפ (1995) ועד להרשעה במשפט החוזר בשנת 2002, גם הסיקור **בידיעות אחרונות** נטה באופן ברור, כמו **בהארץ**, ל"שפיטה המזכה".

ייצוג הסיקור העיתונאי בשיח המשפטי

לכאורה, שופטי בתי המשפט נדרשים לקבוע את הכרעותיהם באופן בלעדי על בסיס ניתוח המקרה שלפניהם ולאור הדין הרלוונטי. עם זאת, על פי גישת המשפט כתרבות, שופטים פועלים בתוך הקשר תרבותי נתון והשיח שהם מייצרים מעוגן בתוך אותו הקשר. בניתוח השיח המשפטי על פרשת רצח דני כץ, מצאנו בעיקר התייחסויות עקיפות לתפקידה של העיתונות בסיקור הפרשה. זאת, מן הסתם, משום שבתי המשפט מעוניינים לתחם בבירור את החיץ שבין שתי המערכות. בפסק הדין שבערעור על פסק הדין המקורי,¹¹ ובהחלטה בעניין דיון נוסף, לא הוזכרה העיתונות. בהכרעת הדין במשפט החוזר נכתב: "לאורך כל השנים לא ירד תיק זה מסדר היום הציבורי, עד אשר בתאריך 16.2.99 הורה נשיא בית המשפט העליון, כב' השופט ברק, על עריכת משפט חוזר, אשר התנהל בפנינו". עוד נכתב שם לגבי ההודאות כי "הטענה כי עליהן בלבד מבוססת ההרשעה בתיק זה, היא בבחינת מיתוס שצבר תנופה לאורך השנים". הכוונה בהקשר זה, יש להניח, היא למיתוס שצבר תנופה בסיוע פעיל של העיתונות, ולא של מערכת המשפט, שאינה עוסקת – בוודאי על פי עדותה שלה – במיתולוגיזציה. בערעור על פסק הדין במשפט החוזר נכתב כי "הפרשה הקשה והטרגית הזו שהעיקה על מערכת המשפט ועל הציבור בישראל מזה שני עשורים באה לסיומה". בעתירתה של משפחת כץ לבג"ץ מובאת התנצלותו של היועץ לשר המשפטים על כך שמשפחת כץ שמעה על קציבת עונשם של הרוצחים מן התקשורת, שהגדיר זאת כ"תקלה במישור הערכי".¹²

ההתייחסות המפורשת והמפורטת ביותר להד הציבורי-תקשורתי שעוררה הפרשה הופיעה בפסק הדין שניתן בבית הדין המחוזי בערעור על החלטתה של ועדת השחרורים לדחות את בקשת המורשעים לשחרור מוקדם על תנאי. במקרה זה, ההתייחסות לדיון הציבורי-תקשורתי מובאת כטיעון לאי הקלה בעונש:

הדי הפרשה זכו להד נרחב בציבוריות הישראלית – הד אשר הדהד משך שנים רבות, עד כי גם כיום, כשלושה עשורים לאחר ביצוע מעשה הרצח, עדיין מהדהדים הדיה של הפרשיה בתודעה הקולקטיבית של הציבוריות הישראלית [...] בנסיבות אלה, שחרורם המוקדם של העותרים, יהא בו כדי להשפיע על הציבור כולו – ולפגוע באמונו במערכת אכיפת המשפט – אותה מערכת

אשר יצאה מגדרה כדי לברר את אשמתם של העותרים, וליתן להם כל אפשרות לעמוד על חפותם – ובכך כשלו.¹³

על פי הציטוט, העובדה כי מערכת המשפט השקיעה משאבים חריגים בהיקפם בבירור טענותיהם של המורשעים נזקפת לחובתם. כמשתמע מן הכתוב, אילו היו אלה מורשעים "רגילים", ייתכן מאוד שהיו זוכים לשחרור מוקדם. אולם, היות שהם אינם מורשעים "רגילים", עליהם לרצות את עונשם עד תומו. כלומר, יש "להענישם" על הפגיעה שהסבו לאמון הציבור במערכת המשפט. מכאן אנו למדים על ההנחה המשתמעת, שתפקידם של אמצעי התקשורת, בעיני בית המשפט, היא, הגנה על אמון הציבור במערכת המשפט ותמיכה בפסיקותיו. אם ישוחררו העותרים כעת, תיצור ההחלטה דיסוננס אצל צרכני התקשורת, שעלול לפגוע באמון במערכת השיפוטית.

לבסוף, אחד מן הממדים החשובים והמעניינים ביותר של נוכחות הסיקור העיתונאי בשיח המשפטי ניכר בחדירתה של שפת הסיקור אל תוך שפת המשפט. כזכור, ברבות מן הכתבות שנבחנו עלו שאלות נוקבות על פרטים בפרשת רצח דני כץ. מה שמרתק בתהליך זה של העלאת ספקות, הוא שבחלוף הזמן המונחים ששימשו את העיתונאים המסקרים, ובמיוחד הביטויים "תמיהות" ו"ספקות" – שפורסמו לראשונה בכתבתה של אושפיז, "מי רצח את דני כץ" (הארץ, 21.7.1989) – חלחלו הן לדו"ח קרפ (פורסם ב-9.8.1995) והן לפסק דינו של הנשיא ברק (ניתן ב-16.2.1999), שבא בעקבותיו, ובו נקבע שיש לערוך למורשעים משפט חוזר:

אכן, שוכנעתי, לאחר עיון בטענות ובחומר שבפניי, כי לגבי חלק מן התשתית העובדתית הקיימת בתיק זה ישנם סימני שאלה ותמיהות. גם היועץ המשפטי לממשלה עומד על כך בציינו כי "נותרו שאלות מסוימות שאין להן פתרון" [...] גם כאן, סברתי כי אין להתעלם ממשקלן של טענות אלו כשהן מצטרפות לטענות האחרות ולעילות שבוססו בפניי [...] על-כן סברתי, גם בהתייחס לסוגיה זו, כי יש להיעתר לבקשה שבפניי ולהורות על קיומו של משפט חוזר.

דו"ח קרפ ופסק הדין הם מסמכים משפטיים פר-אקסלנס המאוחרים כרונולוגית לתזות עיתונאיות אלה. יתר על כן, בפסקי הדין שקדמו לדו"ח קרפ ולהחלטתו של הנשיא ברק במשפט החוזר לא נעשה שימוש במונחים "תמיהות" ו"ספקות". כלומר, השימוש במונחים אלה הופיע בשיח המשפטי על הרצח רק לאחר שהוא הפך לשגור בשיח העיתונאי. ממצא זה מרמז על דפוס יחסי גומלין בין העיתונות למשפט.

פרשת רצח דני כץ כזיכרון לא הנצחתי מתמשך

כדי להשלים את בחינת מקומה של פרשת רצח דני כץ בזיכרון הקולקטיבי נבקש לבדוק מתי וכיצד הזכירו אמצעי התקשורת ומערכת המשפט את הפרשה, אגב עיסוק בעניינים אחרים, ומה משמעות הדבר. על פניהן, החדשות מתמקדות בהווה ועל כן עיסוק חדשותי בעבר הינו יוצא דופן. ואולם בפועל, העבר נוכח תמיד בסיקור העיתונאי באופנים שונים (Neiger, Meyers & Zandberg, 2011). לשיטתו של שדסון, יש שני סוגים של נוכחויות עבר בהווה: הנוכחות הראשונה קיימת בעת שהעבר מונצח באופן מודע בהווה. הנוכחות השנייה – "זיכרון לא הנצחתי" – קיימת כאשר "משקעים" של העבר מכוונים את תפיסותינו בהווה (Schudson, 1997b). בהקשר זה, אנו סבורים כי פרשת דני כץ מוסיפה לשמש "זיכרון לא הנצחתי" משמעותי, המציע נקודת מוצא ומסגרת פרשנית לדיון בפרשות מאוחרות יותר.

ב-10 ביוני 1982 נעלמה החיילת החיפאית דפנה כרמון ז"ל בעת שהייתה בדרכה לביתה. קיימות נקודות דמיון ברורות בין שתי הפרשות: בשני המקרים בוצע הפשע במרחק קצר מבית הקורבנות והם נאנסו. יתר על כן, בשני המקרים הוטחו במשטרה טענות קשות על קשייה בפענוח הפשעים, ולימים, שניים מהרוצחים (אחמד קוזלי ועאטף סביחי) הורשעו בביצוע שני הפשעים גם יחד. בסרט התיעודי **מערבולות**, העוסק בפרשת רצח דפנה כרמון, מוזכר רצח דני כץ ובפרט חקירתו של אחמד קוזלי כ"טריגר" שהוביל ללכידתם של המורשעים גם ברציחתה של כרמון. הטענה המרכזית בסרט היא כי לארבעת המורשעים ברציחתה של כרמון אין כל קשר לפשע. במהלך הסרט תוהה עו"ד אפרת פינק, הסנגורית של האחים כמאל ומוחמד סביחי, שעתרו למשפט חוזר (ובקשתם נדחתה), מדוע את הרצח של דני כץ "כולם זוכרים", בניגוד לרצח הידוע פחות של כרמון. על פי הגישה העומדת בבסיס מחקר זה, התשובה לשאלה נעוצה, בין השאר, בכך שלצדם של המורשעים ברצח דפנה כרמון לא עמד "יזם מוניטין" ידוע ומקושר כעו"ד פלדמן.

באופן דומה, במקרים רבים שבהם העיתונות דנה בהשתלשלות פרשת רצח הנערה תאיר ראדה ובטענותיו של המורשע ברצח כי הודאותיו נגבו באמצעים פסולים, מוזכרת פרשת דני כץ כדוגמה למקרה שבו מרצים חפים מפשע עונש מאסר עולם כתוצאה מהרשעת שווא, המבוססת על הודאות שנגבו באמצעים פסולים. כלומר, פרשת דני כץ משמשת כנקודת מוצא או כמסגרת קיימת שעל פיה אפשר להתייחס לפרשות שבאו אחריה.

דיון

במחקר זה ביקשנו לבחון את האופנים שבאמצעותם העיתונות ומערכת המשפט תורמים לעיצובו, לכינונו ולשימורו של זיכרון פרשת רצח הנער דני כץ. הביקורת השכיחה על הסיקור התקשורתי של מערכת המשפט, היא שהעיתונאים מפנימים את ערכי המערכת ואת אמות המידה המקצועיות שלה, ובכך נעשים חלק מתרבות השיח המשפטי (Ericson, 1996). ממצאי המחקר הזה מלמדים על תמונת מצב שונה, ובמקרים רבים הפוכה, המדגימה מקרה קיצוני של "משפט התקשורת" (Trial by media) (Greer & McLaughlin, 2011): לא רק שמרבית הקולות בעיתונות לא אימצו את קולה של מערכת המשפט, אלא שהללו תקפו את המערכת עד כדי "שפיטה מזכה" של המורשעים.

מסקנה זו מפתיעה לאור העובדה שנקודת המוצא המחקרית גורסת כי בעת שבית המשפט פועל כסוכן זיכרון הוא זוכה למעמד מיוחס בהשוואה לסוכני זיכרון אחרים (במקרה זה – העיתונות, המשפחה והתרבות הפופולרית). זאת, קל וחומר בשעה שחשיבותו החברתית של המשפט הפלילי כמשמר יציבות חברתית מתעצמת לרוב לאחר התרחשותם של אירועים המפריים או המאתגרים את הסדר החברתי. כך, לדוגמה, ג'יל אדי, שהשתמשה במושגים שטבע טרנר (Turner, 1981), הסבירה כי לאחר התרחשותם של אירועים אלימים, המאתגרים את הסדר החברתי הקיים, גופי ממשל יוזמים "ריטואלים מתקנים" (redressive rituals), כגון הקמה של ועדות חקירה או שינויי מדיניות, המעצבים את זיכרון העבר על ידי פעולה בהווה. בצורה כזאת מובנה סיפור העבר באופן שנתפס כ"ראוי" על ידי המערכת; זהו ניסיון "לאטום את הסדק" החברתי לפני שיעמיק ולגשר על קונפליקטים. לפי תפיסה זאת, המשפט הפלילי הוא ריטואל מתקן קלאסי, כאשר בית המשפט קובע על מי מוטלת האחריות לאירוע, מעניק לאירוע משמעות, ומאפשר לחיים לשוב למסלולם (Edy, 2006).

מדוע, אפוא, כשלו ה"ריטואלים המתקנים" שהציעה המערכת המשפטית לשיכוך המתח ואי הבהירות סביב פרשת רצח דני כץ? אדי הסבירה כי "האפקטיביות של משפט כריטואל המתקן חריגה חברתית, או כמעניק משמעות (לחריגה החברתית) תלויה, חלקית, בלגיטימיות של הממסד הפורש את חסותו על המשפט" (Ibid., p. 68). כלומר, כאשר אתגור משמעותי מערער על הלגיטימציה של מערכת המשפט, היא מאבדת את כוחה לשלוט בקונפליקט. בהקשר זה, פרשת רצח דני כץ ייחודית בכך, שבמהלך השנים נשמעו קולות מאתגרים, שטענו לחפות המורשעים, מתוך מערכת המשפט עצמה, דוגמת דו"ח קרפ. היה זה, כזכור, אחד השיקולים שהנחו את הנשיא אהרן ברק בהחלטתו לאפשר משפט חוזר למורשעים. וכך, בדומה לעולה ממחקר היחסים שבין העיתונות לממסד הפוליטי

(Wolfsfeld, 2011), קיים קשר הדוק וישר בין חשיפה של אי הסכמות פנים מערכתיות לבין נכונות גוברת של העיתונות למתוח ביקורת על המערכת.

נוסף על כך, אנו טוענים כי הריטואלים המתקנים שהציעה המערכת המשפטית לא השיגו את מטרתם, משום שהפרשנות הביקורתית העקיבה על ההליכים המשפטיים (השפיטה התקשורתית ה"מזכה") נמתחה בידי "יזמי מוניטין" בולטים כמו תום שגב ועו"ד פלדמן, שיש להם מעמד של "אינטלקטואלים ציבוריים" בקרב האליטות התרבותיות בישראל.¹⁴ חשוב מכך, וכפי שהודגם כאן, הביקורת שמתחו "יזמי מוניטין" אלה התכתבה עם תפיסות פוליטיות ביקורתיות הרווחות בקרב חלקים מאותה אליטה תרבותית ליברלית.

אם משפטי דני כץ כשלו כריטואלים מתקנים, הרי ששינוי מדיניות – פעילות ממסדית נוספת שמציעה אדי כ"ריטואל מתקן" – דווקא אומץ בהצלחה בהקשר של פרשת רצח דני כץ. לאחר שנשיא בית המשפט העליון שמגר דחה את עתירת המורשעים לדיון נוסף, הורה שר המשפטים דוד ליבאי על מינוי ועדה לבדיקת פרשיות דומות שבהן הורשעו נאשמים על פי הודאותיהם בלבד. על יסוד המלצותיה של הוועדה תוקן ב-1996 סעיף 31 לחוק בתי המשפט.¹⁵ על פי המלצת הוועדה בוטלה בחוק הדרישה כי הראיות שבגינן אפשר יהיה לערוך משפט חוזר יהיו חדשות. כן הוספה הוראה המאפשרת עריכת משפט חוזר גם במקרים שמתעורר חשש של ממש כי נגרם עיוות דין למורשע. תיקון החוק והרחבת העילות למשפט חוזר מציעים, אם כן, דרך נוספת ל"תיקון טעות", הענקת משמעות והשבת הסדר על כנו.

הערות

¹ קשה לקבוע מהו "שיעור גבוה" של זוכרים. אולם, בהתחשב בכך שבעת שהרצח אירע כחצי מן התושבים היהודים בישראל טרם היגרו למדינה, או שהיו ילדים ובכך שזיכרון הרצח אינו מונצח, באופן ספציפי, על ידי המדינה – הרי ששיעור המדווחים כי הם זוכרים את האירוע (36.3 אחוז) גדול למדי.

² רוני זינגר-חירתי, "טעות לעולם חוזרת", **הארץ**, 10.7.2009; יום עיון בנושא "הרשעות מחמת הספק" מטעם לשכת עורכי הדין בישראל והסנגוריה הציבורית, 19.6.2013, בהנחיית ד"ר ענת הורוויץ, המשנה לסנגור הציבורי הארצי.

³ עבודת המחקר המקורית (טוב-לי, 2013) כללה גם תמלול וניתוח של הסרט התיעודי **השחזור** (1994) שביים אבי מוגרבי, העוסק בהודאות ובשחזורי הפשע שערכו המורשעים ברצח דני כץ.

⁴ ד"ר 3081/91 **אחמד מזייד קוזלי ואח' נ' מדינת ישראל**, לא פורסם, 25.8.1991, להלן: ההחלטה בעניין דיון נוסף.

⁵ תפ"ח (מחוזי ת"א) **מדינת ישראל נ' אחמד מזייד קוזלי**, לא פורסם, 25.2.2002, להלן: הכרעת הדין במשפט החוזר.

⁶ תפ"ח (מחוזי ת"א) **מדינת ישראל נ' אחמד מזייד קוזלי**, לא פורסם, 1.11.2000.

⁷ העיתונאי תום שגב מתייחס במשפט זה בלעג לקביעת השופטים בפסק הדין, שהודאת אדם בפשע שלא ביצע אינה מתיישבת עם ההיגיון, השכל הישר, מושכלות החיים ותבונת החיים.

⁸ יצוין כי כל פסקי הדין הנחשבים "מהפכניים" של הנשיא לשעבר ברק מסוייגים באופן דומה.

⁹ מ"ח 7929/96 **אחמד מזייד קוזלי ואח' נ' מדינת ישראל**, לא פורסם, 16.2.1999, להלן: ההחלטה על עריכת משפט חוזר.

¹⁰ ע"פ 476/79 בולוס נ' מדינת ישראל פ"ד ל"ה (1) 785, ע"פ 556/80, 614/80 חסן מוחמד עלי ואח' נגד מדינת ישראל פ"ד ל"ז (3) 169. הביקורת האקדמית על כלל זה הוא שבתי המשפט מסתפקים בדבר מה נוסף "קל כנוצה" (סנגירו והלפרט, 2011).

¹¹ ע"פ 915/85 אחמד מזייד קוזלי ואח' נ' מדינת ישראל, לא פורסם, 9.5.1991.

¹² בג"ץ 9631/07 משה כץ ואח' נ' נשיא המדינה ואח', לא פורסם, 14.4.2008.

¹³ ע"פ 80/10 (מחוזי נצרת) סמיר גנאמה ואח' נ' ועדת השחרורים, לא פורסם, 26.4.2010.

¹⁴ בהקשר זה יש לעיתון הארץ (בדומה ל-*New York Times* ועיתוני עילית אחרים) תפקיד מרכזי כמשפיע על סדר היום של כלי תקשורת בישראל (inter-media agenda setting) (Golan, 2006).

¹⁵ חוק בתי המשפט (נוסח משולב), תשמ"ד-1984.

רשימת המקורות

בוגוש, ר' והולצמן-גזית, י' (2009). תיקים בתקשורת: בית המשפט העליון בעיתונות הכתובה, 2000-1970, **מגמות, מו**, 62-85.

בילסקי, ל' וגור-אריה, ח' (2009). "בזכות המבוכה": היודנט במבוכ המשפט, הזיכרון והפוליטיקה. **משפט וממשל, יב**, 33-82.

בר-און, מ' (2001). **גבולות עשנים: עיונים בתולדות מדינת ישראל 1948-1967**. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.

ברק, א' (1992). שיטת המשפט בישראל – מסורתה ותרבותה. **הפרקליט, מ**, 197-209. דור, ד' (2001). **עיתונות תחת השפעה**. תל אביב: בבל.

הלפרט, מ' וסנגירו, ב' (2011). בכל זאת היפוך במעמד ההודאה: תשובה לתגובתם של מנשה ואוצר. **מחקרי משפט, כז**, 529-573.

זינגר-חירותי, ר' (2009). טעות לעולם חוזרת. **הארץ**, 10.7.2009.

טוב-לי, ר' (2013). "דמיון זועקים כל העת מן האדמה": משפט, תקשורת וזיכרון בפרשת רצח הנער דני כץ. עבודת גמר לשם קבלת התואר "מוסמך", החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה.

טריגר, צ' (תשס"ז). המשפט והתיאטרון כגשרים בין מדעי הרוח ומדעי החברה: מאמר בארבע מערכות. **דין ודברים, ג**, 63-106.

כהן, נ' (2008). זיכרון, שיכחה, תקדים. **המשפט, יג**, 3-9.

ליבס, ת' וקמפף, ר' (2008). שחור, לבן, וגוונים של אפור: פלסטינים בתקשורת באינתיפאדה השנייה, **מסגרות מדיה, 1**, 1-27.

מאוטנר, מ' (1994). **ירידת הפורמליזם ועליית הערכים במשפט הישראלי**. תל אביב: מעגלי דעת.

מאוטנר, מ' (1998). משפט כתרבות: לקראת פרדיגמה מחקרית חדשה, בתוך מאוטנר, מ', שגיאה, א' ושמיר, ר' (עורכים), **רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית** (עמ' 487-545). תל אביב: רמות.

נורה, פ' (1993). בין זיכרון להיסטוריה: על הבעיה של המקום. **זמנים, 45**, 4-19.

פלג, ע' (2012). **דלתיים פתוחות: השפעת התקשורת על המשפט בישראל**. תל אביב: מטר.

פלג, ע' (תשע"ד). דמעה אחת שווה אלף מילים. **קרית המשפט, י**, 185-211.

קמיר, א' (2002). תרגיל במשפט וספרות: המשפט כמתרגם ומכונן זיכרון או: גיימס בויד ווייט פוגש במשפט יהודי ודמוקרטי, במחמוד דרוויש ובפסקי-הדין מדינת ישראל נ' יגאל עמיר. **מחקרי משפט, יח, 1-43.**

שקד, מ' (2000), ההיסטוריה בבית-המשפט ובית-המשפט בהיסטוריה. **אלפיים, 20, 36-80.**
שקד, א' (2003). **מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום.** תל אביב: רמות.

Barthes, R. (1974). *S/Z*. London: Cape.

Bird, E. S. & Dardenne R. (2008). Rethinking news and myth as story-telling. In Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. (Eds.), *Handbook of journalism studies* (pp. 205-217). New York: Routledge.

Brummett, B. (1990). Mediating the laws: Popular trials and the mass media. In Hariman, R. (Ed.), *Popular Trials* (pp. 179-193). Tuscaloosa: The University of Alabama Press.

Carey, J. (1986). The dark continent of American journalism. In Schudson, M. & Manoff, R. (Eds.), *Reading the news* (pp. 149-196). New York: Pantheon.

Carey, J.W. (1988). *Communication as culture: Essays on media and society*. London: Unwin Hyman.

Carter, C. (1998). When the "extraordinary" becomes "ordinary": Every day news of sexual violence. In Carter, C., Branston, G. & Allan, S. (Eds.), *News, gender and power* (pp. 219-232). London: Routledge.

Dworkin, R. (1977). *Taking rights seriously*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Edy, J. (1999). Journalistic uses of collective memory. *Journal of Communication, 49*(2), 71-85.

Edy, J. (2006). *Troubled pasts: News and the collective memory of social unrest*. Pennsylvania: Temple University Press.

Entman, R. M. (1993). Framing: Towards clarification of a fractured paradigm. *Journal of communication, 43*(4), 51-58.

Ericson, R. (1996). Why law is like news. In Dartmouth, D.N. (Ed.), *Law as communication*. Brookfield: Ashgate, pp. 195-230.

Fine, G.A. (2001). *Difficult reputations: Collective memories of the evil, inept, and controversial*. Chicago: University of Chicago Press.

Galtung, J. & Ruge, M.H. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research, 2*, 64-91.

- Gamson, W.A. & Modigliani, A. (1987). The changing culture of affirmative action (pp. 137-177). In R.G. Braungart & M.M. Braungart (Eds.), *Research in political sociology*. Greenwich: JAI Press.
- Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media in the making & unmaking of the news left*. Berkeley: University of California Press.
- Golan, G. (2006). Assessing the influence of the *New York Times* on three network television evening news programs. *Journalism studies*, 7(2), 323-333.
- Greer, C. (2010). Crime, newsworthiness and news (pp. 201-222). In Greer, C. (Ed.), *Crime and media*. London: Routledge.
- Greer, C. & McLaughlin, E. (2011). "Trial by media": Policing, the 24-7 news mediasphere and the "politics of outrage". *Theoretical Criminology*, 15(1), 23-46.
- Halbwachs, M. ([1951] 1992). *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Haltom, W. (1998). *Reporting on the courts: How the mass media cover judicial actions*. Chicago: Nelson Hall Publishers.
- Lang, K. & Lang, G.E. (1989). Collective memory and the news. *Communication*, 11, 123-129.
- Meyers, O. (2007). Memory in journalism and the memory of journalism: Israeli journalists and the constructed legacy of *Haolam Haze*. *Journal of Communication* 57(4), 719-739.
- Meyers, O. & Rozen, A. (2013). Framing the flotilla: Newsmaking, image crises and the Kishon dives investigative report. *Communication Monographs*, 81(1), 1-25.
- Neiger, M., Meyers, O. & Zandberg, E. (2011). On media memory – editors' introduction (1-26). In idem (Eds.). *On Media Memory: Collective memory in a new media age*. London: Palgrave MacMillan.
- Neiger, M., Zandberg, E. & Meyers, O. (2014). Reversed memory: Commemorating the past through coverage of the present (pp. 113-128). In Zelizer, B. & Tenenboim-Weinblatt, K. (Eds.) *Journalism and Memory*. London: Palgrave Macmillan.
- Nobles, R. & Schiff, D. (2004). A story of miscarriage: Law in the media. *Law and Society*, 31, 221-244.
- Olick, J.K. (1999). Collective memory: The two cultures. *Sociological Theory*, 17(3), 333-348.

- Schudson, M. (1992). *Watergate in American memory: How we remember, forget, and reconstruct the past*. New York: Basic Books.
- Schudson, M. (1997a). The sociology of news production. In D. Berkowitz (Ed.), *Social meanings of news* (pp. 7-23). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schudson, M. (1997b). Lives, laws and language: Commemorative versus non-commemorative forms of effective public memory. *The Communication Review*, 2(1), 3-17.
- Tenenboim-Weinblatt, K. (2011). Journalism as an agent of prospective memory. In Neiger, M., Meyers, O., & Zandberg, E. (Eds.), *On media memory: Collective memory in a new media age* (pp. 213-225). London: Palgrave Macmillan.
- Turner, V. (1981). Social dramas and stories about them. In Mitchell, W.J.T. (ed.), *On Narrative* (pp. 137-164). Chicago: The University of Chicago Press.
- Wolfsfeld, G. (2011). *Making sense of media and politics: Five principles in political communication*. New York: Routledge.
- Zelizer, B. (1992). *Covering the body: The Kennedy assassination, the media, and the shaping of collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zelizer, B. (1995). Reading the past against the grain: The shape of memory studies. *Critical Studies in Mass Communication*, 12, 214-239.
- Zelizer, B. (1997). Every once in a while: Schindler's list and the shaping of history. In Loshitzky, Y. (Ed.), *Spielberg's Holocaust: Critical perspectives on Schindler's list* (pp. 18-35). Bloomington: Indiana University Press.
- Zelizer, B. (2008). Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory. *Memory Studies*, 1(1), 79-87.

מקורות משפטיים

- חוק בתי המשפט (נוסח משולב), תשמ"ד-1984.
 דין וחשבון הוועדה לענין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולענין העילות למשפט חוזר, 1994 ("וועדת גולדברג").
 ע"פ 476/79 בולוס נ' מדינת ישראל פ"ד ל"ה (1) 785 (1980).
 ע"פ 614/80, 556/80 חסן מוחמד עלי ואח' נגד מדינת ישראל פ"ד ל"ז (3) 169 (1983).